

e1 Ekonomické listy

06 | 2010

03	Fiskální konsolidace a její vliv na ekonomiky
15	Practical Interest Rate Risk Management
26	Podnikatelské prostředí pro malé a střední podniky v České Republice
48	Regiony ČR v době globální ekonomické recese
58	4. mezinárodní konference o indikátorech a koncepcích inovací (ICICI 2010)

Obsah

Recenzované odborné stati

Fiskální konsolidace a její vliv na ekonomiky	3
Ing. Václav Žďárek, A.S.C.	
Practical Interest Rate Risk Management	15
Ing. Martin Cícha	
Podnikatelské prostředí pro malé a střední podniky v České Republice	26
Prof. Ing. Milan Žák, CSc., Mgr. Jana Procházková	

Nerecenzované odborné stati

Regiony ČR v době globální ekonomické recese	48
Ing. Jaroslav Kahoun	
4. mezinárodní konference o indikátorech a koncepcích inovací (ICICI 2010)	58
Doc. Ing. Karel Müller, CSc.	

Fiskální konsolidace a její vliv na ekonomiky

Ing. Václav Žďárek, A.S.C.

Aktuální vydání podzimní predikce International Monetary Fund (MMF) International Economic Outlook se ve dvou tematických kapitolách zaměřilo na problematiku dopadu probíhající finanční krize na veřejné finance (Will It Hurt? Macroeconomic Effects of Fiscal Consolidation) a mezinárodní toky zboží a služeb (Do Financial Crises Have Lasting Effects on Trade?). V následujícím textu jsou shrnuty a komentovány hlavní poznatky obou kapitol.

Fiskální konsolidace

Stávající ekonomická krize a snaha o zmírnění jejích dopadů, resp. obnovení narušeného chodu ekonomiky, vedla k výraznému meziročnímu zvýšení deficitu veřejných financí a odrazila se i ve zvýšení veřejného zadlužení. Problematická je nejen rychlost, s jakou se veřejný dluh zvyšoval v posledních letech, ale i skutečnost, že další faktory ovlivňující vývoj veřejných financí se při nezměněných faktorech výrazně odrazí v dlouhodobé udržitelnosti. Je tedy více než pravděpodobné, že dříve či později téměř každá země bude muset projít obdobím fiskální konsolidace. Ta by měla vést k obnově dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí představující významný prvek zdravého ekonomického prostředí každé ekonomiky.

Obdobně jako v kterékoliv části ekonomické teorie existuje celá řada teoretických konceptů, které jsou postaveny na odlišných předpokladech, a proto jsou doporučení a implikace v případě plánů zaměřených na konsolidaci veřejných rozpočtů velmi rozdílné. Keynesovští ekono-

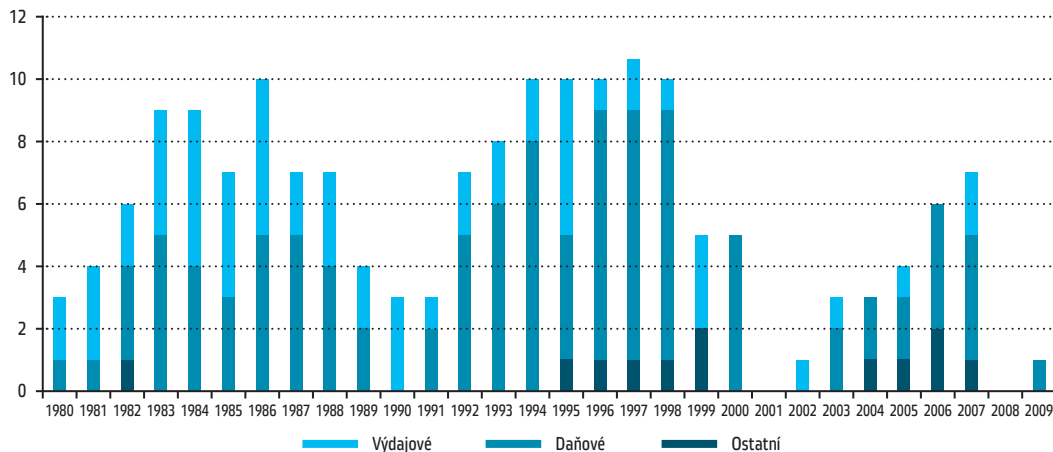
mové poukazují na negativní dopady fiskální restrikce na ekonomiku v krátkém období. Na druhé straně hypotéza „expanzivní fiskální kontrakce“ pracuje s pozitivními dopady stabilizace veřejných rozpočtů, a to na očekávání ekonomických subjektů. V reálné ekonomice se však oba vlivy mohou prolínat a skutečný dopad bude záviset na mnoha dalších okolnostech.

Vzhledem k závažnosti dopadů stávající krize na hospodaření veřejných financí se MMF podrobněji zaměřil na přehled dopadů konsolidace veřejných rozpočtů v rozmezí let 1980–2009 v 15 vyspělých ekonomikách. Odůvodněním je skutečnost, že se podstatně zvýšila pravděpodobnost realizace konsolidace, která by měla být výrazná, pokud jde o výši realizovaných opatření. Cílem analýzy MMF proto bylo **analyzovat čtyři vybrané skupiny problémů**:

- krátkodobé dopady konsolidace fiskální politiky pomocí změn příjmů a výdajů (produkce, zaměstnanost);
- jaké faktory mohou změnit krátkodobé dopady (zejména vliv měnové politiky) a jak se projeví současná konsolidace uskutečněná v řadě zemí;
- dopady konsolidace fiskální politiky v případě úrokových sazeb blízko nuly;
- jak se projeví redukce veřejného zadlužení v dlouhém období.

Metodologické problémy

Klíčovou otázkou pro analýzu výše uvedených témat je vymezení fiskální konsolidace, tj. kdy

Obrázek 1 ▶
Fiskální konsolidace v období 1980–2009 (absolutní počet v daném roce)

Poznámka: fiskální konsolidace v podobě výdajové – hlavní důraz byl kladen na snížení výdajů, daňové – založené na zvýšení daňových příjmů, ostatní – údaje nebyly dostupné nebo šlo o jiný důvod.

Pramen: MMF (2010), obrázek 3.1, vlastní úprava.

k ní skutečně dochází. Jednou z možností je použít statistický koncept (změna cyklicky očištěné bilance veřejných rozpočtů, CAPB), přičemž mohou být odlišeny výrazné a méně výrazné konsolidace.¹

Problémem tohoto přístupu je **chyba měření**, tj. změna CAPB může být ovlivněna změnami cen aktiv a cen komodit (příjmová strana veřejných rozpočtů) jak v období expanze, tak v období recese, což vede k pozitivní výchylce (expansionary bias). Příkladem z posledního období může být Irsko v roce 2009, kde i přes výraznou redukci výdajů a zvýšení daní došlo k výrazné redukci CAPB. Druhým problémem je **vliv externích šoků** během období konsolidace, který vede k „podhodnocení“ změny CAPB.²

Proto MMF použil koncept, který pracuje s realizovanými opatřeními v rámci fiskální politiky (např. implementace změn daní, výdajových restrikcí) cílených na snížení deficitů (jednorázové a nikoliv dlouhodobé programy). Tento koncept je zaměřen na aktivity a nikoliv výsledky. Tak lze přesněji identifikovat dopady zvýšení daňového zatížení a redukce veřejných výdajů na ekonomickou aktivitu.³ I v tomto případě existují problémy spojené s „časováním“ daných opatření (konsolidace v „dobrých časech“), resp. nutností realizovat redukční opatření ve „špatných časech“.

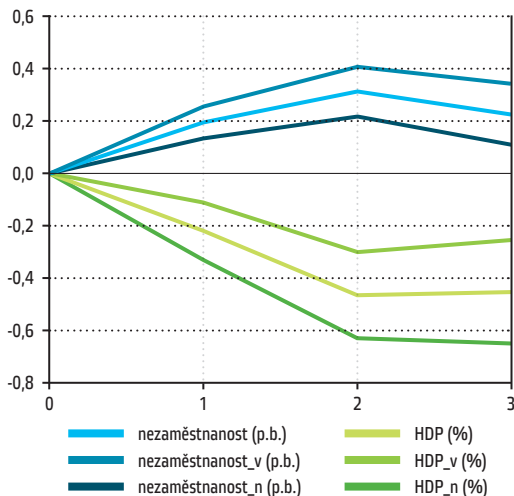
Pomocí výše uvedeného konceptu na daném vzorku 15 vyspělých ekonomik, za které byly dostupné statistické údaje, MMF identifikoval celkem 173 let, kdy došlo k realizaci konsolidaci ve-

1 *Cyklicky očištěná bilance představuje tu část rozpočtu, která je ovlivněna diskrečními opatřeními, a tudíž její změna představuje konsolidaci nebo expanzi.*

2 *MMF uvádí příklad, kdy konsolidace je uskutečněna ve dvou ekonomikách, avšak jedna je postižena negativním externím šokem, druhá pozitivním (změna CAPB je menší pro první zemi než pro druhou při shodné výši konsolidace). Detailněji jsou uvedené souvislosti analyzovány v příloze 3.3 dané kapitoly textu MMF.*

3 *MMF zde používá metodologický koncept, který je blízký textu Romerové a Romera (2010).*

Obrázek 2 ▶
Dopady fiskální konsolidace na růst HDP a nezaměstnanost

Poznámka: konsolidace nastává v roce 1 a její výše činí 1% HDP. _v horní odhad, _n = dolní odhad, v obou případech jde o jednu směrodatnou odchylku.

Pramen: MMF (2010), obr. 3.2, vlastní úprava.

řejných rozpočtů. Obrázek 1 ukazuje strukturu těchto opatření. Patrný je fakt, že velká většina měla podobu výdajových opatření. Pokud jde o absolutní výši konsolidace, tak ta v průměru převýšila 1% HDP v daném roce (avšak s výraznou variabilitou 0–4%).⁴

Efekty fiskální konsolidace

MMF použil dynamický model pro odhad dopadů fiskální konsolidace a odhadl jej v rámci panelové regrese. Hlavní poznatky empirické analýzy MMF lze shrnout do následujících bodů.

A. Empirické údaje neprokazují, že fiskální konsolidace vede k rychlejšímu ekonomickému růstu. Typický je naopak pokles ekonomické ak-

tivity. Fiskální konsolidace se negativně odráží na tempu růstu HDP – konsolidace ve výši 1% HDP vede k poklesu HDP o 0,5% a zvyšuje míru nezaměstnanosti o 0,3 p.b. (ve střednědobém horizontu, tj. po dvou letech) (viz obrázek 2). Výrazný je hříbovitý tvar (hump shape), tj. maximální výše je dosaženo v druhém roce po výskytu šoku, poté nastává postupný návrat k původní (předkrizové) úrovni HDP, resp. stagnaci v případě nezaměstnanosti. Rovněž je dobře patrné, že intervaly spolehlivosti, tj. rozmezí, kde se s určitou pravděpodobností bude nacházet HDP, resp. nezaměstnanost, je užší v případě HDP.⁵ Spotřeba a investice (domácí poptávka) klesá přibližně o 1%, což odpovídá keynesovským modelům a jejich předpovědím o dopadu fiskální restrikce.

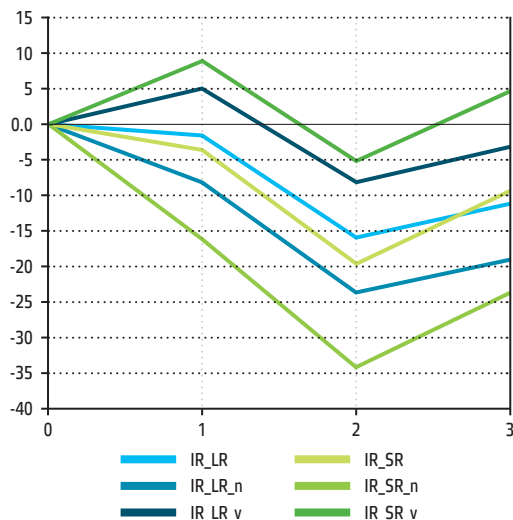
B. Změna úrokových sazeb ovlivňuje fiskální konsolidaci, a to tak, že centrální banka může částečně kompenzovat negativní dopady snížením (krátkodobých) úrokových sazeb vedoucích zpravidla k poklesu dlouhodobých úrokových sazeb, jež ovlivňují komponenty domácí poptávky (investice a (dlouhodobou) spotřebu). Empirické odhady ukazují, že pro každé procento fiskální konsolidace v relaci k HDP pokles úrokových sazeb (aproximované změnou hlavní úrokové sazby centrální banky) činí v průměru 20 bazických bodů (po dvou letech), v případě vládních dluhopisů s 10letou splatností je pokles cca o 15 bazických bodů⁶ s poměrně výraznou variabilitou (viz obrázek 3). Jsou-li úrokové sazby v dané ekonomice blízko nulovému limitu (zero interest rate floor), dopady fiskální konsolidace jsou zpravidla výraznější (vyšší ztráta produkce), protože měnová politika nemá k dispozici žádné standardní prostředky k tlumení

⁴ Výraznější konsolidace (o 1,5% a více) se v uvedené skupině ekonomik vyskytla jednou za 14 let.

⁵ Odhad je tedy méně volatilní.

⁶ Může jít jak o odraz zlepšeného výhledu pro veřejný sektor, tak snížení rizikové prémie díky zvýšení pravděpodobnosti sledování dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí.

Obrázek 3 ▶
Dopad fiskální konsolidace na úrokové míry (v b.p.)

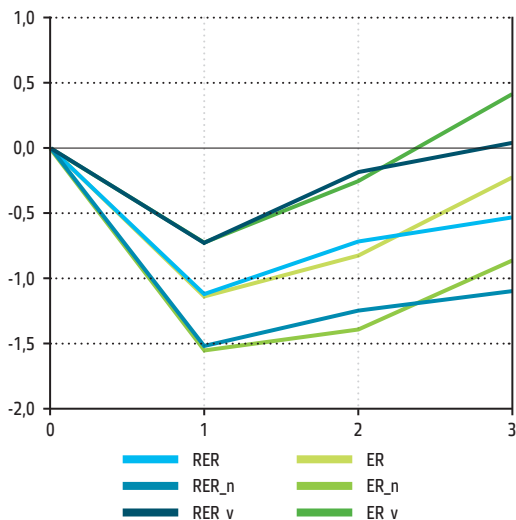
Poznámka: konsolidace nastává v roce 1 a její výše činí 1 % HDP. _v horní odhad, IR_LR = úrokové sazby dlouhodobé, IR_SR = úrokové sazby krátkodobé, _n = dolní odhad, v obou případech jde o jednu směrodatnou odchylku.

Pramen: MMF (2010), obr. 3.3, vlastní úprava.

dopadů spojených s fiskální konsolidací.⁷ Dobře je rovněž patrné, že pro krátkodobé úrokové sazby je volatilita (a tedy i nejistota ohledně skutečné hodnoty) výrazně vyšší – širší pásma omezující dolní a horní odhad. Rovněž reakce krátkodobých sazeb se podle modelu zdá být výraznější než v případě sazeb trhu, které reagují se zpožděním.

C. Jedním z významných faktorů, který může ovlivnit dopady fiskální konsolidace, je měnový kurz a jeho změny.⁸ Každé procento fiskální konsolidace v relaci k HDP je zpravi-

Obrázek 4 ▶
Dopad fiskální konsolidace na měnový kurz (v %)

Poznámka: konsolidace nastává v roce 1 a její výše činí 1 % HDP. _v horní odhad, RER = reálný měnový kurz, ER = nominální měnový kurz, _n = dolní odhad, v obou případech jde o jednu směrodatnou odchylku.

Pramen: MMF (2010), obr. 3.4, vlastní úprava.

dla spojeno s depreciací ve výši 1,1 % a změnou příspěvku čistých exportů k růstu HDP ve výši 0,5 p.b. (vývoj měnového kurzu je v obrázku 4). Názorně lze vidět, že změna reálného kurzu je tažena změnou kurzu nominálního (bezprostředně po krizi a v druhém roce). Tento výsledek je však odhadem pro jednu ekonomiku realizující určitou formu fiskální konsolidace. V případě konsolidace uskutečněné v řadě zemí ve shodném časovém období lze předpokládat, že případné efekty budou výrazně nižší, budou-li vůbec nějaké. Totéž v ještě vyšší míře

⁷ MMF v modelu nepracuje s netradičními opatřeními měnové politiky jako je quantitative easing nebo credit easing, které mohou být použity v případě úrokových sazeb blízko nulové výše (a byly využity v některých ekonomikách během stávající finanční krize).

⁸ Depreciace nominálního kurzu a změna úrokových sazeb by měla vést ke změně spotřeby a investic v domácí ekonomice. Reálná depreciace by měla vést ke zvýšení konkurenceschopnosti domácí produkce a tedy ke změně čistých exportů.

platí i pro situaci, kdy jsou úrokové míry v ekonomice blízko nulové hodnoty. Rovněž v případě zemí používajících jednu měnu (měnová unie) je vliv kurzu limitován a dopady, resp. délka přizpůsobovacího procesu bude výrazně delší a bude záviset na reakci jednotlivých členů unie a jejich váze (významu) v dané měnové unii.

MMF se v další části kapitoly zaměřil na **dekompozici fiskální konsolidace**, tj. zda existují odlišnosti mezi konsolidací primárně založenou na výdajových opatřeních a na příjmových (daňových) opatřeních. Empirické výsledky ukazují, že výraznější je dopad příjmových opatření než výdajových (výraznější pokles HDP, pokles domácí poptávky a růst nezaměstnanosti).

Co může být důvodem, že opatření v rámci příjmové strany jsou spojena s více negativními dopady na ekonomiku? Příčinou může být **působení monetární akomodace** centrální banky a **vliv exportů**, resp. pokles importů, které ovlivňují celkový dopad fiskální konsolidace.

Centrální banky zpravidla reagují v situaci fiskální konsolidace, a to výrazněji v případech redukce výdajů než změn (zvýšení) daní,⁹ což se pozitivně projevuje na zmenšení negativních dopadů konsolidace veřejných rozpočtů. Odhadnutá výše spreadu úrokových sazeb činí asi 50 baz. b. v prvním roce (příjmové vs. výdajové konsolidace).

Další otázka je spojena se strukturou konsolidačních opatření na straně výdajů. Zásadní premisou je skutečnost, že některé výdaje jsou více „politicky citlivé“ (např. sociální transfery) a jejich redukcí může dojít k posílení kredibility vlády (a ne-keynesovským efektům), částečně kompenzující keynesovské dopady snížení veřejných výdajů.¹⁰ Omezení jiných typů výdajů

(kapitálové výdaje) má výrazně menší efekt. MMF se pokusil ověřit tyto hypotézy a výsledky ukazují na mírnější dopady v případě redukce prvního typu výdajů ve srovnání s druhým. Avšak rigorózní empirické ověření prozatím neposkytuje dostatečné argumenty ve prospěch první, resp. druhé hypotézy z důvodu nedostupnosti potřebných dat.

Vliv finančních trhů

Neméně zajímavým problémem je i případ, kdy ke konsolidaci dochází v případě zemí, jimž (bezprostředně) hrozí nebezpečí defaultu. Dalo by se očekávat, že odvrácení tohoto nebezpečí, resp. jeho oddálení by mělo vést ke snížení úrokových nákladů. MMF proto rozdělil vzorek zemí do dvou skupin v závislosti na výši rizika (měřeno pomocí Institutional Investor Ratings indexu). Empirické výsledky ukazují, že dopady fiskální konsolidace jsou méně negativní v krátkém období (pokles HDP pouze o 0,4 %) pro země s vyšším rizikem. Pozitivní efekty nejsou ani v tomto případě obvyklé.

Pokud provedeme srovnání se studii zaměřenými na fiskální konsolidace, pro shodný vzorek 15 zemí studie Alesina a Ardagna (2010) nalezla pozitivní dopad malých konsolidací (změna CAPB menší než 1,5 % HDP) na HDP a míru nezaměstnanosti v krátkém období, pro vyšší změny jsou dopady negativní. Důvodem odlišnosti výsledků může být jak již výše diskutovaný rozdíl ve vymezení fiskální konsolidace (MMF považuje svůj přístup za přesnější), tak vliv externích faktorů.

Dlouhodobé důsledky fiskální konsolidace

MMF se ve své analýze rovněž pokusil o ana-

⁹ Důvodem jsou dopady na inflaci. Například změna DPH nebo spotřební daně (zavedení nebo růst sazby) má výrazné pro inflační účinky, a proto jsou případná opatření centrální banky výrazně limitována. Na straně druhé snížení veřejných výdajů může být interpretováno jako vyšší důraz na fiskální stabilitu.

¹⁰ Blíže viz Alesina a Perotti (1995).

lýzu dlouhodobých dopadů fiskální konsolidace, a to za pomoci dynamického modelu všeobecné rovnováhy (GIMF). V dlouhém období se fiskální konsolidace odráží v nižší výši veřejného zadlužení, což je spojeno s mnoha pozitivními aspekty.

Simulace MMF ukazují, že nižší výše veřejného zadlužení se projevuje v nižších úrokových sazbách podporujících investice. Pozitivem je i zvětšení prostoru pro redukce daní, které je odrazem snížení splátek dluhu a úrokových plateb. Tyto faktory pozitivně ovlivňují ekonomickou aktivitu v dlouhém období – snížení veřejného zadlužení v relaci k HDP o 10 p.b. vede k zvýšení růstu HDP o přibližně 1,4 %. MMF rovněž odhadl dobu potřebnou k odstranění ztráty výstupu spojeného s fiskální konsolidací – jde přibližně o 5 let od začátku konsolidace.

Co si můžeme z uvedené analýzy odnést? Globalizované prostředí a zvýšená „citlivost“ finančních trhů a mezinárodních investorů na veřejné finance a jejich hospodaření představují důvody, proč se dá předpokládat, že odkládání potřebných stabilizačních kroků bude mít výrazný negativní dopad na ekonomický růst a další charakteristiky dané ekonomiky.

Vliv bankovních a dluhových krizí na mezinárodní obchod

MMF se v dalším textu zaměřil na problémy mezinárodního obchodu, které jsou spojeny s bankovními a dluhovými krizemi a které tudíž mohou poskytnout informace relevantní pro predikce dalšího vývoje v případě krize stávající. Šlo především o tyto souvislosti:

- jak se mezinárodní obchod vyrovnával s dopady krize – a to jak rychle v případě zemí zasažených krizí a těch ostatních,
- jaký byl vývoj v předkrizovém období a jaké

jsou dlouhodobé dopady krizí na mezinárodní obchod,

- jaké jsou případné implikace a politicko-hospodářská doporučení ze stávající krize.

Hlavní pozornost v literatuře byla věnována analýze důvodů výraznějšího propadu obchodních toků ve srovnání s poklesem HDP. Analýza dynamiky toků v kontextu předchozích krizí byla součástí jen nemnoha studií. MMF se zaměřil na analýzu jednotlivých ekonomik a vlivu bankovní nebo dluhové krize. Text identifikuje problémy a určuje korelace a nesnaží se o nalezení kauzálních vztahů. Problémem je i vzájemná závislost analyzovaných veličin jako je měnový kurz, úvěrové podmínky. Proto není možné odlišit, zda snížená dostupnost úvěrů v pokrizovém období postihuje finanční a obchodní toky nebo zda jsou horší úvěrové podmínky a churavější obchod důsledkem zhoršené ekonomické situace v pokrizovém období.

Jaké jsou hlavní dopady stávající finanční krize?

Dopady finanční krize na mezinárodní obchodní toky a rovněž pohyb kapitálu byly velmi výrazné.¹¹ Často bývá stávající krize srovnávána s Velkou depresí z 30. let minulého století. (Tehdejší deprese byla spojena s výrazným propadem v mezinárodním obchodu díky realizaci ochrannářských opatření.) Stávající finanční krize se projevila ve zpomalení temp růstu mezinárodního obchodu v roce 2008, ale hlavní propad přišel ve druhé polovině roku 2008 a na počátku roku 2009. Postupná obnova nastala v průběhu druhé poloviny roku 2009 (viz obrázek 5), avšak za dostupné období roku 2010 nedošlo k návratu na předkrizovou úroveň.

Aby mohla být provedena empirická analýza, muselo být vymezeno, co je chápáno pod ban-

¹¹ Viz např. UNCTAD (2010). *Jestliže meziroční propad tempa růstu světového HDP v prvním čtvrtletí roku 2009 (proti 4. čtvrtletí 2008) byl 6 %, v případě reálných importů to bylo 30 % (oba údaje na bázi PPP).*

Obrázek 5 ▶

Mezinárodní obchod za vybrané celky, čtvrtletí 2007–2010 (sezonně očištěná data, anualizovaná tempa růstu, v %)

Poznámka: ostatní = ostatní rozvojové ekonomiky. Jde o růst na bázi čtvrtletních dat (q-on-q) anualizovaný.

Pramen: MMF (2010), obr. 4.1, vlastní úprava.

kovní a dlužnickou krizí. Pro jejich identifikaci MMF využil klasifikaci Laevena a Valencie (2008 a 2010), jež umožňuje identifikovat 129 bankovních a 63 dlužnických krizí od roku 1970.¹²

MMF pracoval s tzv. gravity modelem.¹³ Ten byl odhadován v diferencích, jež umožňují analýzu změn v obchodních tocích na datech (import a export) za 154 vyspělých a rozvojových zemí za poslední čtyři dekády (1970–2009). Tento vzorek zemí rovněž nabízí možnost měřit vazby např. mezi výstupem, dynamikou měnového kurzu a pokrizovým vývojem obchodu. Hlavní **výsledky empirické analýzy** MMF lze shrnout do následujících bodů.

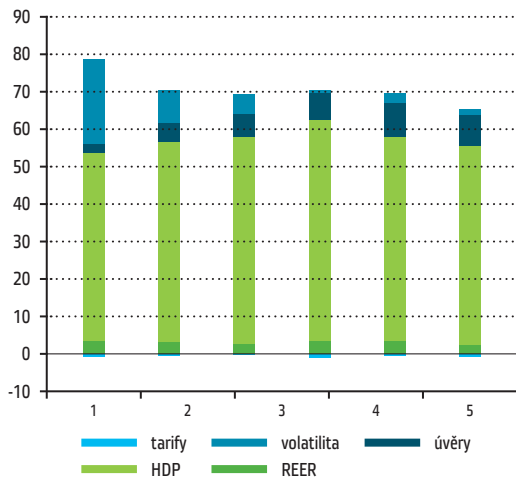
A. V období krize dochází k výraznému poklesu importů (v průměru o 16 %) a tento pokles přetrvává i ve střednědobém horizontu – po 5 letech – (importy jsou cca 19 % pod úrovní, která by byla bývala bez vlivu krize); tento vývoj je shodný i při dílčím pohledu jen na dluhovou nebo na bankovní krizi (avšak výraznější pro dluhovou krizi ve střednědobém horizontu).

B. Exporty nejsou výrazně ovlivněny. Pokles je mírný a ve střednědobém horizontu jsou v průměru pouze o 8 % pod úrovní, která by byla bez vlivu krize. Obdobně jako v případě importů i zde je shodná dynamika pro oba typy krizí; v případě dluhové krize

¹² Bankovní krize je vymezena jako situace, kdy dojde k výraznému růstu nesplácených úvěrů, finanční sektor je postižen výrazným počtem úpadků a většina celkového bankovního kapitálu je využita. Dlužnická krize je vymezena jako úpadek nebo restrukturalizace dluhu dané země. Z důvodu odlišné povahy nejsou v textu analyzovány měnové krize.

¹³ Jde o model, který je standardně používán v empirické literatuře analyzující obchodní toky mezi zeměmi. Obchodní toky jsou analyzovány odděleně nebo jako agregát. Mezi vysvětlujícími proměnnými jsou vybrané charakteristiky zemí (ekonomická úroveň) a dále specifické charakteristiky jako vzdálenost obou obchodních partnerů, používaný jazyk atd.

Obrázek 6 ▶
Dekompozice ztrát importu (v %)

Poznámka: na ose x jsou roky. Krize začíná v roce $t = 0$. REER = reálný efektivní měnový kurz. Volatilita = volatilita RER. Součet dílčích příspěvků je roven 100.

Pramen: MMF (2010), obr. 4.11, vlastní úprava.

je však vyšší variabilita odhadovaných ztrát. Výsledky jsou robustní vůči proměnným použitým v empirické analýze i velikosti vzorku (blíže viz příloha 4.2 textu dané kapitoly WEO). Tento pokles lze výlučně připsat nižší růstové dynamice dané ekonomiky. Na straně druhé v případě exportu je vývoj HDP pouze jedním z faktorů, a proto je mu věnována větší pozornost.

C. Dopad je rovněž **ovlivněn typem vazeb** – v případě mezinárodních produkčních vazeb (import polotovarů pro exportované komodity). Čím jsou vzájemné vazby těsnější (vyšší míra vertikální integrace), tím odolnější je obchod a tím menší je pokles importů.¹⁴ Rovněž v případě, kdy je krize v období světového poklesu,

dopad na obchodní toky je výraznější, čisté exporty se však i v tomto případě vylepší.

Vývoj produktu je hlavní determinantou pro krátké a střední období. Existují však další faktory, které ovlivňují výši a hloubku poklesu. MMF identifikoval tyto klíčové faktory:¹⁵

- **úvěrové podmínky** způsobující pozvolnější obnovu importní dynamiky (ve střednědobém horizontu činí průměrný pokles úvěrů soukromému sektoru v relaci k HDP 15 p.b.). Jde tedy o důležitý kanál kromě přímých dopadů na agregátní poptávku;
- **proteccionářská opatření** (přímá tarifní a netarifní ochrana). Ochranná opatření (tarify, antidumpingová opatření) se během krize zpravidla nemění, k významným změnám dochází až následně;
- **vývoj měnového kurzu** (REER) – depreciace kurzu (cca o 6 % v krátkém období a následné setrvání na této úrovni), resp. jeho výrazná volatilita působí v krátkém období (snížení dovozů a zvýšení vývozu);
- **„kompozitní efekt“**, tj. investiční statky a statky dlouhodobé spotřeby jsou zbytnými statky. Výdaje na ně mohou být omezeny v důsledku řady příčin. Jejich váha v národním HDP není příliš velká, v mezinárodním obchodu je tomu naopak.

Poslední faktor se zdá být rozhodujícím v případě stávající krize, avšak data potřebná pro srovnání s předchozími krizemi chybí. Důležitý je rovněž fakt, že tyto faktory mají nejen negativní vliv na dovoz per se, ale dochází k jejich zhoršení v čase s odpovídajícími dopady. Odhadnuté výše příspěvků dílčích faktorů k poklesu importů jsou uvedeny na obrázku 6.

¹⁴ Jde o tzv. beachhead effect (R. Baldwin), tj. vynaložené náklady na realizaci partnerství představují fixní náklady, které vedou k přetrvání obchodního vztahu i v případě, kdy se zhorší ekonomická situace.

¹⁵ MMF použil tři stupně pro identifikaci dopadů těchto faktorů: 1) analýzu dynamiky vývoje vybraných faktorů (jako je HDP), 2) elasticitu importu vůči těmto faktorům a 3) kombinací předchozích odhadů byl získán odhad dopadů dílčích faktorů na dynamiku importů.

Příspěvek poklesu HDP vede k přibližně k 50% ztrátě importů a podíl dosahuje maxima ve třetím roce (téměř 59 %). Velmi výrazný je podíl volatility měnového kurzu v prvních dvou letech (23 % a 9 %), poté je již málo významný a je nahrazen vlivem zhoršení kreditních podmínek, které dosahuje maxima ve čtvrtém roce (téměř 9 %), resp. depreciací měnového kurzu (okolo 3 % v každém roce). Vliv tarifních opatření je téměř nulový. Výrazná je však nevysvětlená část, která se pohybuje kolem 30 % z celkové hodnoty poklesu importů a naznačuje, že zde existuje prostor pro další faktory nezahrnuté do stávající analýzy, resp. ukazuje na možný význam kompozitního efektu.¹⁶

Uvedená analýza je však pouze jednou z možných a vzhledem k použité metodě výpočtu jde pouze o odhady průměrných příspěvků k poklesu importní dynamiky. Pokud je zohledněn vliv klesajícího HDP, zdá se být výrazným faktorem ovlivňujícím pokles importů depreciace měnového kurzu, výše jeho volatility a horší dostupnost úvěrů a nárůst tarifní a netarifní ochrany.

Před a pokrizové politiky rovněž ovlivňují vývoj obchodu. Země mající problémy s běžným účtem v předkrizovém období vykazují mnohem prudší, delší a dlouhodobější pokles importů (ostatní země žádný, pokud je v modelu zahrnut produkt). Obdobné platí i pro země s vyšší finanční a obchodní otevřeností před krizí. Proč tomu tak může být, je prozatím nejasné. MMF nabízí dvě hypotézy:

A. více otevřený finanční systém znamená menší závislost na domácí bankovní soustavě, a proto pokud jej postihne krize, dopady na reálnou ekonomiku jsou menší;

B. vyšší podíl ekonomiky je vertikálně integrován, a proto existuje i relativně vyšší úroveň integrace obchodu.

Jak dále?

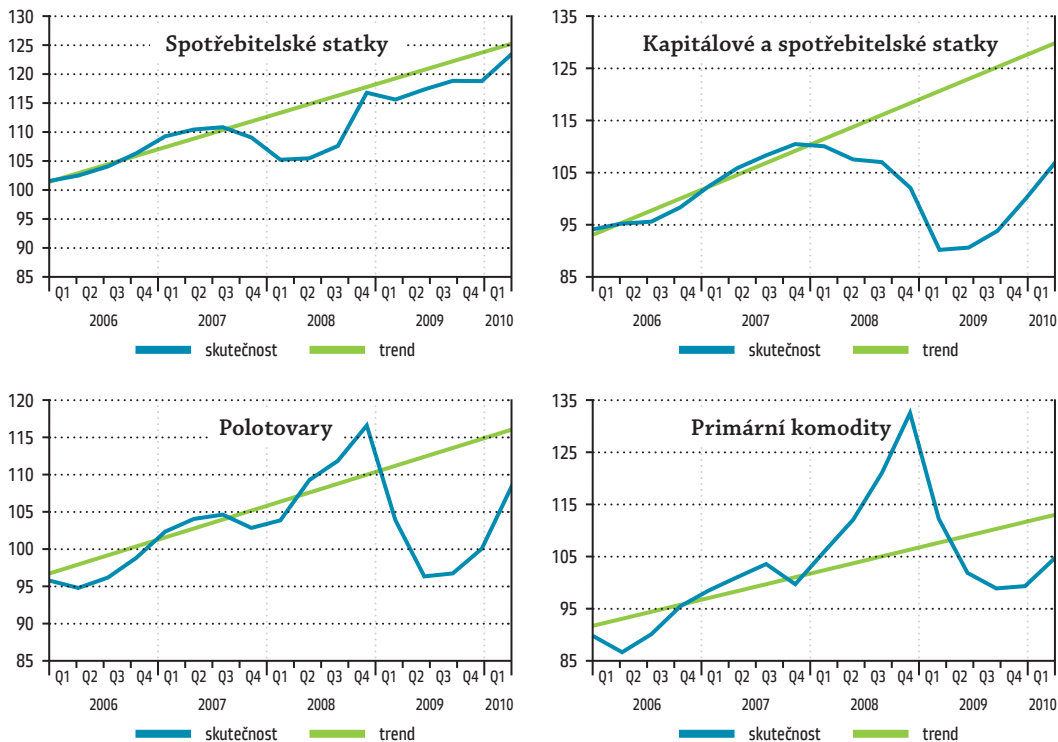
Vzhledem k dosavadnímu vývoji se dá očekávat, že v řadě zemí a pro řadu komodit je otázkou let a nikoliv měsíců, kdy dojde k návratu na předkrizové úrovně (pokud vůbec), a to především v případech těch, které byly krizí postiženy nejvíce. Země, které byly více postiženy bankovní krizí, byl dopad výraznější než v případech ostatních. Protože postiženy byly především velké ekonomiky vyspělých zemí, je dopad na světový obchod výraznější. Dá se očekávat, že pokud nedojde k obnově stabilní růstové trajektorie, bude mezinárodní obchod ještě po relativně dlouhém období ovlivněn krizovým vývojem.

Obnova je rovněž odlišná v závislosti na typu statku (viz jednotlivé panely na obrázku 7). Spotřebitelské statky byly nejméně zasaženy a v současnosti jsou na úrovni předkrizového trendu. Naopak investiční statky a spotřebitelské statky dlouhodobé spotřeby byly postiženy nejvíce a z obrázku je patrné, jak hluboký pokles nastal a stále ještě přetrvává (téměř 20 % pod předkrizovou úrovní). Primární komodity zahrnují komodity, které prošly obdobím boomu těsně před vypuknutím krize, a proto je pokles logickým důsledkem. Zajímavým faktem ale je, že např. polotovary vykazují velmi podobné tendence. V obou případech nastal výrazný pokles a současná úroveň je asi 10 % pod předkrizovou úrovní. Dá se očekávat, že návrat k předkrizovým hodnotám bude velmi dlouhý nebo že půjde o trvalé od-

¹⁶ Dostupná data za 48 zemí a 26 krizí ukazují, že podíl obchodovatelných investičních statků (stroje a zařízení) činil přibližně 18 % v mezinárodním obchodu, ale pouze 8 % v národním HDP. Protože pokles importu těchto statků je výrazný (cca 1/3 v krátkém období), tj. přibližně 10krát větší než v HDP, může kompozitní efekt vysvětlit velkou část z pozorované dynamiky vývoje importů.

Obrázek 7 ▶

Dynamika vybraných komoditních skupin (index objemu obchodu, 2008:Q1=100)

Poznámka: předkrizový trend je založen na údajích leden 2001–prosinec 2007 za Argentinu, Austrálii, Brazílii, Kanadu, Čínu, Japonsko, Koreu, Rusko, Jižní Afriku, Turecko a Spojené státy.

Pramen: MMF (2010), obr. 4.3, vlastní úprava.

chýlení od původní trajektorie vzhledem k po-
vaze krize.

Závěry a implikace

Třebaže se zdá, že stávající finanční krize již dosáhla svého zenitu a situace se bude zlepšovat, není možné pouze pracovat s touto hypotézou. Totéž platí i pro oba v textu analyzované problémy. V případě mezinárodního obchodu je patrná stabilizace a postupné oživení dynamiky. I zde však platí, že láhev již může být zpola plná nebo je naopak zpola prázdná.

Díky dopadům krize na vyspělé ekonomiky jsou postiženy nejen tyto dílčí národní ekonomiky, ale i celková světová ekonomika. Pokud se podíváme na země uvedené v tabulce 1, 13 zemí postižených systemickou bankovní krizí představuje přibližně 40 % (samotné Německo, USA a Velká Británie cca třetinu) světové poptávky. Při zohlednění dalších zemí, které se potýkaly s problémy menšího rozsahu, jde již o více než polovinu světové poptávky a HDP.

Analýza MMF rovněž ukázala, že tyto země budou po delší období vykazovat nižší

poptávku po importech. Pokud by se objevily další problémy spojené s bankovní krizí, dopady by byly ještě horší. Empirické výsledky ukazují na skutečnost, že pokles obchodu a snížení deficitů např. v USA či Velké Británii¹⁷ může být trvalejšího rázu (pokles poptávky po importech spojených s exportní dynamikou) a výraznější než na základě predikce dalšího vývoje HDP těchto ekonomik.

Z výše uvedeného rovněž vyplývá, že země závislé na vývozech do zemí zasažených krizí by měly hledat možnosti řešení slabé exportní poptávky (důraz na politiku dvou pilířů). Nositelé hospodářské politiky, kteří by byli znepokojeni poklesem exportní výkonnosti ekonomiky, by mohli usilovat o realizaci opatření, která by odstranila omezení na straně nabídky a tím podpořila obnovu exportní dynamiky. Velkým problémem je i globální charakter stávající krize, kdy růstové programy národních vlád napomáhají obnovit poptávku po importech.

Podle MMF je jednou z možností realizace strukturálních reforem, které by zvýšily produktivitu a tím i růst. Zároveň by to mohla být i opatření, který by napomohla zmenšit úvěrová rizika, např. v podobě omezení fluktuací měnového kurzu. Rovněž nerealizace protekcionářských opatření by mohla napomoci mezinárodnímu obchodu k návratu na předkrizové úroveň (tempa růstu).

Tabulka 1 ▶

Systemické bankovní krize v období 2007–2009

Systemické případy	Hraniční případy
Belgie	Francie
Dánsko	Kazachstán
Irsko	Maďarsko
Island	Portugalsko
Lotyšsko	Řecko
Mongolsko	Rusko
Nizozemsko	Slovinsko
Rakousko	Španělsko
Spojené státy	Švédsko
Velká Británie	Švýcarsko

Poznámka: systemická bankovní krize = byly realizovány nejméně tři intervence ve finančním sektoru (přesné vymezení uvedeno v textu Laevena a Valencia, 2010), hraniční bankovní krize = téměř splnily definici systemické bankovní krize.

Pramen: MMF (2010), tab. 4.3, vlastní úprava.

Mezi další implikace patří skutečnost, že krize dopadají především na investiční statky, což by mohlo negativně ovlivnit tempo růstu potenciálního produktu v dlouhém období se všemi navazujícími dopady. I když se tedy podaří obnovit růstovou dynamiku a navrátit jednotlivé ekonomiky do „vyjetých kolejí“, dopady krize budou s největší pravděpodobností pocítovány po řadu dalších let. ■

¹⁷ Navíc doplněné výraznou depreciací britské libry od roku 2008, která však na druhé straně pomáhala snižovat dopady finanční krize na britskou ekonomiku.

LITERATURA

ALESINA, A., PEROTTI, R. : Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries. *Economic Policy*, vol. 10, no. 21, pp. 205–248.

ALESINA, A., ARDAGNA, S.: Large Changes in Fiscal Policy: Taxes versus Spending. In: Brown, J. R. (ed.), *Tax Policy and the Economy*, vol. 24, NBER Book Series Tax Policy and the Economy. Chicago: University of Chicago Press, s. 35–68. ISBN: 0-226-07674-1.

LA EVEN, L., VALENCIA, F. : Systemic Banking Crises: A New Database. IMF Working Paper no. 08/224 September 2008. Washington, D. C.: IMF, 2008.

LA EVEN, L., VALENCIA, F. : Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly. IMF Working Paper no. 10/146, June 2010. Washington, D. C.: IMF, 2010.

MMF: World Economic Outlook: Recovery, Risk, and Rebalancing. Washington, D. C.: IMF, October 2010. ISBN 978-1-58906-947-3.

ROMER, CH. D., ROMER, D. H.: The Macroeconomic Effects of Tax Changes: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks. *American Economic Review*, vol. 100, no. 3, pp. 763–801.

UNCTAD: World Investment Report. Investing In a Low-Carbon Economy. Geneva & New York, 2010. ISBN 978-92-1-112806-2.

FISCAL CONSOLIDATION AND INTERNATIONAL TRADE AND EFFECTS OF A FINANCIAL CRISIS

Ing. Václav Žďárek, A.S.C.

ABSTRACT

The text summarises key findings from two chapters of the latest edition of the IMF's World Economic Outlook. In the first part problems and challenges for public finance (sustainability) are described and analysed. A closer look at dynamics of international trade in the next part tries to fill a gap that is in the empirical trade literature as to the effect of banking and sovereign crises on international trade.

KEYWORDS

Public finance, sustainability, banking and sovereign crises.

JEL CLASSIFICATION

F17, H60

Practical Interest Rate Risk Management

Ing. Martin Cícha

Abstract

This article shows how to apply the yield curve modeling in Czech market conditions. We propose a yield curve model that takes into account the whole yield curve, i.e. all observed maturities. Modeling whole observed yield curve is especially suitable for interest rate management, since the commonly used models of short rate fail in describing of the volatility at the longer end of the yield curve. The presented model is tested by the Ministry of Finance of the Czech Republic for interest rate management of state debt portfolio.

Introduction

This article shows how to apply the yield curve modeling in Czech market conditions. We propose a yield curve model that takes into account whole yield curve, i.e. all observed maturities. Modeling whole observed yield curve is especially suitable for interest rate management since commonly used models of short rate fail in describing of the volatility at the longer end of the yield curve. The short rate models describe the dynamics of the only maturity of the yield curve, which is unobservable – the instantaneous short rate. All others observable maturities are derived from this instantaneous short rate. Although the short rate has very good magnitude of volatility, this is not the case by derived interest rates. Derived interest rates exhibit significantly reduced volatility. The volatility decreases to

zero with increasing maturity. The model of the whole yield curve exhibits the correct magnitude of volatility across all maturities.

This article is based on [1] but updated and the presented model is more suitable for interest rate management under Czech market conditions. In the model, we add some more information in terms adding daily data. We also include high volatile data from period of financial crisis. Further, we decrease the time step for better description of interest rates dynamics.

The article further summarizes the CES Working Paper Czech Yield Curve written by Martin Cícha which is more theory-oriented.

The presented model is tested by the Ministry of Finance of the Czech Republic for interest rate management of state debt portfolio. Naturally, the presented yield curve model is only one part of whole interest cost estimation process but the most important one.

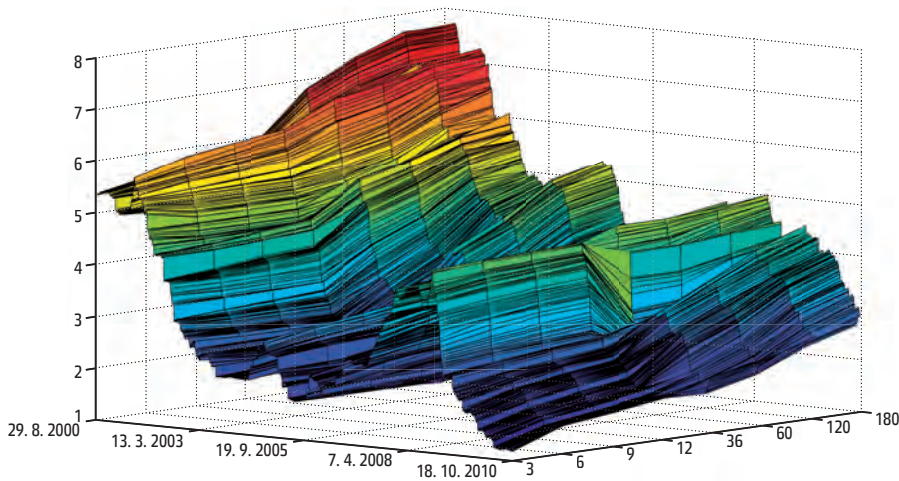
Describing the model

Let us define the process

$$dr_t = (\alpha_0 + \alpha_1 r_t + \alpha_2 r_t^2 + \alpha_3 / r_t) dt + (\beta_0 + \beta_1 r_t + \beta_2 r_t^{\beta_3}) dW_t$$

where α_i are the parameters of drift, β_i are the parameters of volatility, W_t is the standard Wiener process and r_t is the interest rate or any other variable. We apply the principal component analysis on the Czech yield curve. The resulting components are our r_t . Thus we get the process of principal components. Our main

Figure 1 ▶
Czech yield curve from August 29, 2000 until October 18, 2010. The maturities are displayed in months, values 3, 6, 9 and 12 present 3M PRIBOR – 12M PRIBOR, values 36, 60 and 120 present 3Y, 5Y 10Y and 15Y swap. The Y - axis represents interest rate in percents.

Source: Bloomberg.

goal is the estimation of unknown parameters of the process. After the parameters estimation, we simulate the processes of principal components and reconstruct the yield curve. The details can be found in [1] or in [4].

Practical application

The estimation of parameters is performed on the basis of daily observations. We used maturities of 3M, 6M, 9M, 12M, 3Y, 5Y, 10Y and 15Y Czech zero-coupon yield curve from August 29, 2000 until October 18, 2010. We drop the nontrading days, i.e. for each maturity we have 2 554 observations. Maturities shorter than one year are rates of PRIBOR, maturities over one year are rates of the swap market. All data are downloaded from Bloomberg. The yield curve is displayed in figure 1.

The variability of the series tends to be dependent on its level, so we performed

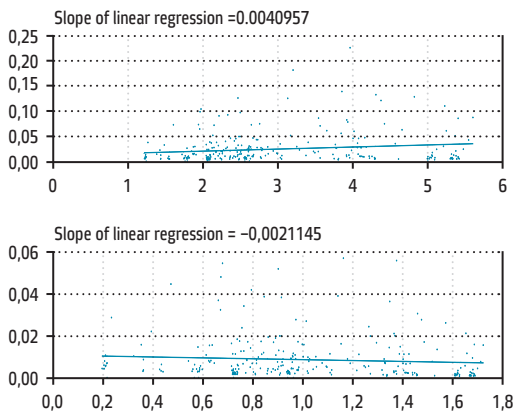
logarithmic transformation on the series. The relationship between variability and level of interest rates and effectiveness of the logarithmic transformation are shown in figure 2. It is obvious that the logarithmic transformation decreases dependence of the variability of the rates on their level and stabilizes them in terms of variance.

Principal component analysis

Direct yield curve modeling would represent multivariate stochastic process modeling of highly correlated variables. We solve this problem by applying the principal component analysis. This method is a linear transformation of input variables to new variables – so called components. Input variables are linear combinations of components. The weights of the combination are called component loadings. The aim of the transformation is to reduce the size of the data,

Figure 2 ▶

The relationship between the variability and the level of interest rates. The time series for all maturities are divided into 9 day periods. For each period we calculate the mean (horizontal axis) and the standard deviation (vertical axis). The upper chart: no transformation; the bottom chart: logarithmic transformation. The line represents the linear trend.

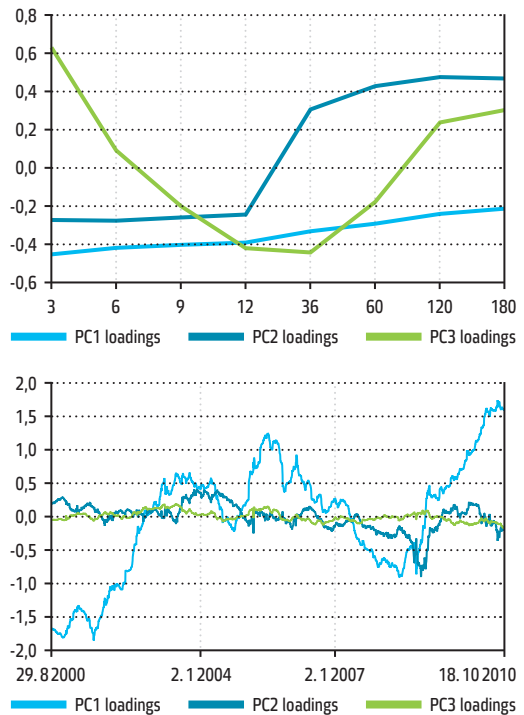
Source: Own calculations.

while preserving as much information contained in the data as possible. The first three components of the Czech YC logarithms explain over 99.7% of its variability. The first component explains 93.6% of the variability of the YC. Another advantage of the principal components analysis is that the components are (following from its definition) independent. That means that we can model the components separately with univariate processes. We denote the first three components with PC_1 , PC_2 and PC_3 .

The upper chart of figure 3 displays the component loadings for different maturities. The component loadings of the first principal component are approximately horizontal. We can interpret the first components as the level factor of the interest rates. Changes in the first component cause a parallel shift of the YC. Component loadings of the second

Figure 3 ▶

Component loadings and time series of the first three components of the Czech YC. Top: The component loadings – maturities in months are on the horizontal axis. Bottom: Time series of the components from August 29, 2000, until October 18, 2010.

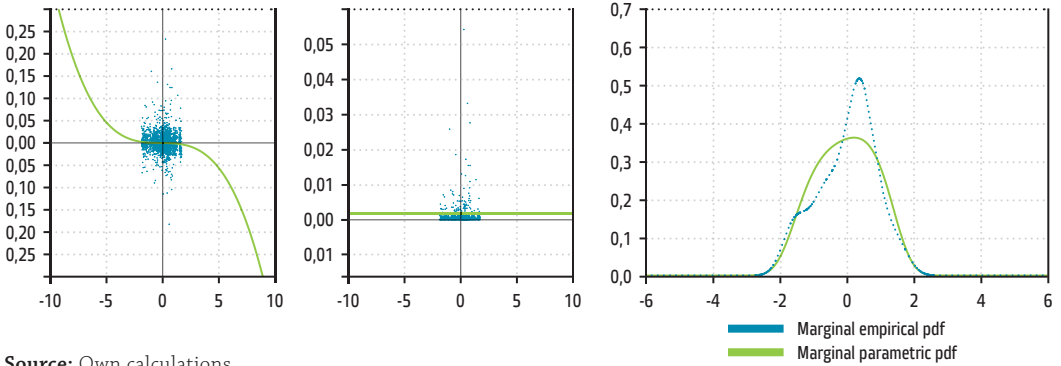
Source: Own calculations.

component are increasing and changes in the second component cause rotation of the YC. We can interpret the second component as a slope factor. The component loadings of the third component are "hump" shaped and changes in this component cause change of the shape of the YC. We can interpret this component as a curvature factor. This interpretation of components was first presented in [3].

The bottom chart of figure 3 displays the time series of the components from August 29,

Figure 4 ▶

Left chart: The cubic drift and the observed daily differences of PC1 (dots). Center chart: The constant volatility and the observed volatility of PC1 (dots). Right chart: The estimated optimal parametric and the nonparametric distribution function of PC1 of the Czech YC. Horizontal axis – the values of PC1, vertical axis – values of the marginal probability distribution function.

Source: Own calculations.

2000, until October 18, 2010. The components are calculated from the logarithms of the Czech YC (figure 1). It follows from the definition of the principal components that its expected value is zero.

The estimate of cubic drift of the principal components

To quantify the dynamics of the first three principal components PC_1 , PC_2 and PC_3 , we estimate parameters of the SDE with cubic drift and constant diffusion. The first step is the nonparametric estimate of the probability distribution function using the kernel density, see [4] for details. Then we estimate the parameters of the SDE minimizing a difference between parametric marginal distribution (corresponding to the SDE with cubic drift and constant diffusion) and the nonparametric estimate of the marginal distribution. The objective function is defined in [1]. We consider following constrains: $\alpha_3 < 0$ and $\beta_0 > 0$. The parametric and nonparametric estimates of the marginal distribution function of the first

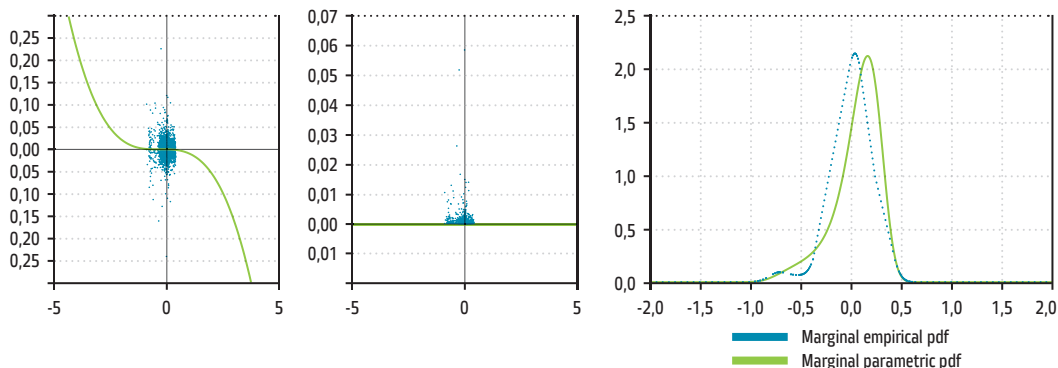
component are displayed in right chart of figure 4. The left chart displays the cubic drift and the observed daily differences of the time series of PC_1 . The center chart displays the volatility and the observed volatility of the time series of PC_1 . The same figures concerning PC_2 and PC_3 are in displayed in figures 5 and 6, respectively.

The parameter estimates, value of constant c needed in nonparametric density construction are displayed in table 1. The value of constant c was set arbitrarily. The nonparametric density estimate has to be smooth enough so the optimization would be possible. On the other hand, if we are to preserve the appropriateness of the estimate the density can not be too smooth. We calculate the expected value of the process by numerical integrating the marginal density of the SDE.

From the right chart in figure 4, we can observe strong non-normality and multimodality of the marginal density of PC_1 . The left chart displays the cubic drift. It is obvious, that the component PC_1 (interpreted as the parallel shift of the YC) has the drift very close to zero in interval (-4, 4).

Figure 5 ▶

The same situation as in figure 4 but for the component PC_2 of the Czech YC.

Source: Own calculations.

That means that the process behaves similarly as random walk in this interval. This can be seen from the chart of daily differences of the time series of PC_1 . The values are more or less symmetrical around zero. Outside this interval, the influence of the drift starts to increase very fast and it "pulls" the process back strongly into the "non stationary interval". This behavior of the process guarantees global stationarity of PC_1 . Similar results were presented in the article [4] by Yacine-Ait Sahalia for American one month Eurodollar rate.

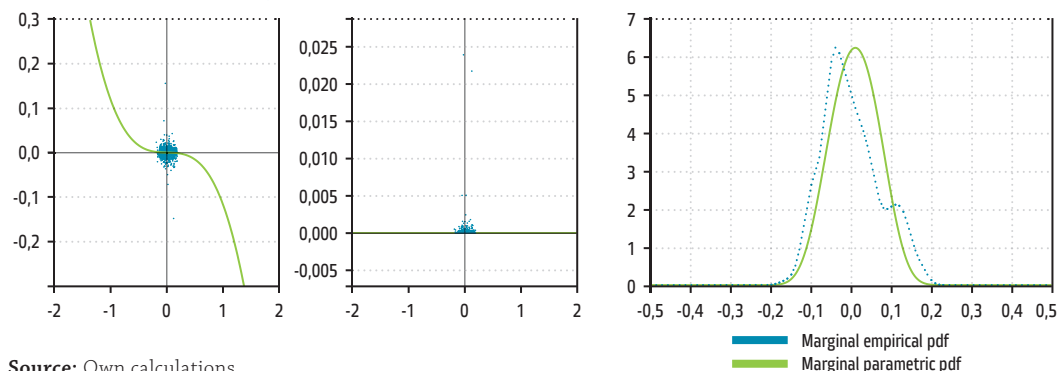
The right charts of figures 5 and 6 show that the marginal densities for the components PC_2

and PC_3 seem to be unimodal with a very high kurtosis. The drift of both of these processes is again mean reverting, and again the mean reverting property is relatively weak around the value zero (i.e. around the expected value of the processes) and its influence increases with the distance from zero. So the processes of PC_2 and PC_3 are globally stationary as well.

The shape of the drifts of PC_1 , PC_2 and PC_3 implies the mean reverting property for the interest rates. Global stationarity of these processes supports the opinion that on a long period the process of the YC is stationary as

Figure 6 ▶

The same situation as in figure 4 but for the component PC_3 of the Czech YC

Source: Own calculations.

Table 1 ▶
The estimate of the parameters of cubic drift and constant diffusion for the first three principal components of the Czech YC. In addition, the constant c is displayed.

	PC ₁	PC ₂	PC ₃
α_0	6.69E-05	0.000257	2.99E-05
α_1	-0.00028	-0.00081	-0.00306
α_2	-0.00016	-0.00412	0.001473
α_3	-0.00039	-0.0045	-0.11237
$\beta_{T=0}$	0.001914	0.000129	3.02E-05
c	1.82	1.82	1.06

Source: Own calculations.

well. That means the rejection of the unit roots and stability of the solution of the difference equations of the processes in the methodology of linear discrete models.

Simulation of the yield curve

The main purpose of our model is to quantify the dynamics of all considered maturities of the yield curve (YC). We use simulations to get possible realizations of the process of the YC. Simulations are widely used, e.g. in Monte Carlo methods of interest rate risk management. Simulations can be inputs for VaR calculation or for portfolio optimization with respect to its future expected revenues, costs and risk. Simulations can be used for profitability and risk evaluations of derivative instruments and market strategies.

We simulate the yield curve process simulating the process for the first three principal components of the YC. We use the Euler discretization for the processes of the principal components. The Euler discretization of SDE with cubic drift and constant diffusion is

$$x_{t+\Delta t} = x_t + (\alpha_0 + \alpha_1 x_t + \alpha_2 x_t^2 + \alpha_3 x_t^3) \Delta t + \sqrt{\beta_0 \Delta t} \varepsilon_t$$

where $\varepsilon_t \sim N(0,1)$ It is desirable to set Δt as small as possible. The results presented in this article are calculated with $\Delta t=1/100$.

Parameters of the model are estimated using daily observations of the first three principal components of logarithms of the YC. Setting $\Delta t=1/100$ means that there are 99 values generated between today (time t) and tomorrow (time $t+1$). Because of technical difficulties we saved daily simulations only till the end of 2011. The beginning of the simulation is set to be 19. 10. 2010. Each of the 295 saved values will be referred to as a simulation step. We perform 10 000 simulations for each of the three principal components.

For each simulation, we calculate the values of the YC "composing" the principal components back in to the original process. The generated values for a particular maturity then present one possible path of its process. Altogether we get 10 000 paths for each maturity for the next 14 months.

Simulation evaluation

For practical purposes, we need to check whether the model is appropriate. We verify the appropriateness of the model by comparing the statistics of the historical YC (used for the model estimation) with the statistics of the simulations. We presume that the similarity of the statistics of the historical data and the simulations verifies the correct parametrization of the model.

To investigate the real properties of processes, the thirty-years horizon would be appropriately long. The mean reverting property can sometimes be observable only in a very long period. If we want to explore the properties of the simulated processes, such a distant horizon is needed. In some cases (state debt portfolio analysis, pension funds portfolio analysis etc.), this horizon can be of practical usage as well.

Table 2 ▶

Comparison of longitudinal averages and longitudinal standard deviations.

	A_h^τ	A_s^τ	2.5 %	97.5 %
3M	2.95	1.52	1.13	2.10
6M	3.04	1.72	1.32	2.32
9M	3.12	1.84	1.43	2.46
1Y	3.20	1.95	1.53	2.58
3Y	3.62	2.28	1.84	2.91
5Y	3.95	2.56	2.09	3.19
10Y	4.43	2.97	2.48	3.62
15Y	4.67	3.24	2.74	3.88

Source: Own calculations.

Unfortunately, the thirty year horizon is too demanding computationally. We use only the 14-month horizon of simulations in our evaluation.

Longitudinal statistics

First we consider statistics that characterize the development of an YC in a particular time period. We will refer to these statistics as to longitudinal statistics. The time series of interest rates that were used to estimate the parameters will be referred to as historical interest rates.

We estimate the equilibrium of an interest rate with a simple average of the historical interest rate. We request the model to revert to this equilibrium (we request the mean reversion property). That means that the averages of simulations of an interest rate calculated in each simulation step over all simulations should converge to an average historical interest rate in long time horizon.

Next we compare the equilibrium (historical average) with the average of longitudinal

Table 3 ▶

Comparison of longitudinal averages and longitudinal standard deviations.

	SD_h^τ	SD_s^τ	2.5 %	97.5 %
3M	1.19	0.22	0.08	0.54
6M	1.17	0.21	0.08	0.52
9M	1.16	0.21	0.09	0.51
1Y	1.15	0.21	0.09	0.50
3Y	1.14	0.22	0.09	0.52
5Y	1.14	0.24	0.10	0.56
10Y	1.10	0.26	0.10	0.59
15Y	1.04	0.27	0.10	0.59

Source: Own calculations.

averages calculated on a period of 14 months of the simulation of the interest rates. We define the statistics with the following formulas:

$$A_h^\tau = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^t x_i^\tau,$$

$$A_j^\tau = \frac{1}{t} \sum_{i=1}^t x_{ij}^\tau \quad \text{where } j=1, \dots, s,$$

$$A_s^\tau = \frac{1}{S} \sum_{j=1}^S A_j^\tau = \frac{1}{S} \sum_{j=1}^S \frac{1}{t} \sum_{i=1}^t x_{ij}^\tau,$$

where A_h^τ is the equilibrium of the interest rate (the mean of the historical interest rate), A_j^τ is longitudinal average of a particular simulation, A_s^τ is average of longitudinal averages of all simulations, x is the interest rate, τ is the maturity, n is the number of observations of the historical interest rate, t is the count of simulations and s is the count of simulations. The values of A_h^τ and A_s^τ as well as 2,5 % and 97,5 % percentile for A_j^τ for all considered maturities are displayed in table 2.

Similarly, we compare the longitudinal standard deviations. We define longitudinal

Table 4 ▶
Comparison of longitudinal correlations

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	1.00	0.99	0.99	0.92	0.89	0.85	0.83
6M	1.00	1.00	1.00	1.00	0.93	0.89	0.85	0.83
9M	0.99	1.00	1.00	1.00	0.94	0.90	0.85	0.83
1Y	0.99	1.00	1.00	1.00	0.94	0.90	0.85	0.83
3Y	0.92	0.93	0.94	0.94	1.00	0.99	0.96	0.94
5Y	0.89	0.89	0.90	0.90	0.99	1.00	0.99	0.98
10Y	0.85	0.85	0.85	0.85	0.96	0.99	1.00	1.00
15Y	0.83	0.83	0.83	0.83	0.94	0.98	1.00	1.00

Source: Own calculations.

standard deviations analogically to longitudinal averages:

$$SD_h^\tau = \frac{1}{n-1} \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - A_h^\tau)^2},$$

$$SD_j^\tau = \sqrt{\frac{1}{t-1} \sum_{i=1}^t (x_{ij} - A_j^\tau)^2} \text{ where } j=1, \dots, s,$$

$$SD_s^\tau = \frac{1}{s} \sum_{j=1}^s SD_j^\tau = \frac{1}{s} \sum_{j=1}^s \sqrt{\frac{1}{t-1} \sum_{i=1}^t (x_{ij} - A_j^\tau)^2},$$

where SD_h^τ is the standard deviation of the historical interest rate and SD_s^τ is the average of standard deviations of all simulations. The values of SD_h^τ and SD_s^τ as well as 2,5 % and 97,5 % percentiles of longitudinal standard deviations of simulations are displayed in table 3.

The last considered longitudinal statistic is the correlation matrix of the YC, i.e. the estimate of the correlations between the considered maturities. The historical correlation matrix is calculated from the time series of the interest rates. The correlation matrices of the simulations of YC are (as in the case of longitudinal averages and standard

Table 5 ▶
Average correlations

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	0.98	0.95	0.92	0.85	0.82	0.80	0.78
6M	0.98	1.00	0.99	0.97	0.88	0.83	0.77	0.74
9M	0.95	0.99	1.00	0.99	0.89	0.82	0.74	0.71
1Y	0.92	0.97	0.99	1.00	0.89	0.81	0.71	0.68
3Y	0.85	0.88	0.89	0.89	1.00	0.98	0.91	0.88
5Y	0.82	0.83	0.82	0.81	0.98	1.00	0.97	0.95
10Y	0.80	0.77	0.74	0.71	0.91	0.97	1.00	1.00
15Y	0.78	0.74	0.71	0.68	0.88	0.95	1.00	1.00

Source: Own calculations.

deviations) calculated from all simulations. The historical correlation matrix, the matrix of average correlations of the simulations as well as the matrix of 2,5 % and 97,5 % percentiles of correlations of the simulations are displayed in table 4, 5, 6, 7 respectively.

Unconditional (marginal) statistics

The shape of the drift estimated above implies that the process is globally stationary. That means that the probability that the interest rate will be e.g. 5 % is the same now as in 50 or 100 years. Time series of a yield curve that is long enough is a sample from marginal distribution of the stochastic process of the YC. For an appropriate model the marginal statistics should be approximately equal to the historical ones in the long run.

For the comparison of unconditional statistics, we will use analogical measures as in the case of longitudinal statistics. The historical interest rate average A_h^τ is defined with the following formula. We estimate the unconditional average of simulations $A_{s,T}^\tau$ as

Table 6 ▶
Correlations of 2.5 % percentile of simulations

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	0.91	0.78	0.64	0.80	0.75	0.60	0.59
6M	0.91	1.00	0.96	0.89	0.45	0.81	0.62	0.62
9M	0.78	0.96	1.00	0.98	0.51	0.88	0.55	0.65
1Y	0.64	0.89	0.98	1.00	0.51	0.90	0.50	0.62
3Y	0.31	0.45	0.51	0.51	1.00	0.95	0.57	0.72
5Y	0.22	0.26	0.26	0.23	0.90	1.00	0.84	0.76
10Y	0.17	0.08	0.00	-0.06	0.57	0.84	1.00	0.99
15Y	0.11	-0.01	-0.09	-0.15	0.46	0.76	0.99	1.00

Source: Own calculations.

the average of the generated values in the very last simulation step:

$$A_{s,T}^{\tau} = \frac{1}{S} \sum_{j=1}^S x_{jT}^{\tau},$$

where x_{jT} is the value of j -th simulation in the last simulated time tick T , s is the count of simulations and τ is the maturity. The results are displayed in table 8. The table 8 contains

Table 8 ▶
Comparison of the marginal averages

	A_h^{τ}	$A_{s,T}^{\tau}$	2.5 % CI	97.5 % CI
3M	2.95	1.74	1.65	1.89
6M	3.04	1.90	1.70	2.02
9M	3.12	2.01	1.85	2.08
1Y	3.20	2.10	2.01	2.25
3Y	3.62	2.47	2.38	2.62
5Y	3.95	2.78	2.69	2.90
10Y	4.43	3.25	3.05	3.42
15Y	4.67	3.53	3.33	3.75

Source: Own calculations.

Table 7 ▶
Correlations of 97.5 % percentile of simulations

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	0.99	0.99	0.98
6M	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	0.99	0.98	0.98
9M	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	0.99	0.98	0.98
1Y	1.00	1.00	1.00	1.00	0.99	0.99	0.98	0.98
3Y	0.99	0.99	0.99	0.99	1.00	1.00	0.99	0.99
5Y	0.99	0.99	0.99	0.99	1.00	1.00	1.00	1.00
10Y	0.99	0.98	0.98	0.98	0.99	1.00	1.00	1.00
15Y	0.98	0.98	0.98	0.98	0.99	1.00	1.00	1.00

Source: Own calculations.

also the 95 % confidence interval (calculated using the Student's t -distribution) for the mean of the simulations. The confidence interval should cover the historical average again in the long run.

Similarly to the case of the unconditional average, we compare the unconditional standard deviations and the unconditional correlation matrices. The unconditional standard deviations

Table 9 ▶
Comparison of the marginal standard deviations

	A_h^{τ}	$A_{s,T}^{\tau}$	2.5 % CI	97.5 % CI
3M	1.19	0.47	0.40	0.52
6M	1.17	0.47	0.40	0.52
9M	1.16	0.48	0.42	0.53
1Y	1.15	0.49	0.43	0.55
3Y	1.14	0.49	0.49	0.56
5Y	1.14	0.51	0.45	0.58
10Y	1.10	0.53	0.44	0.59
15Y	1.04	0.53	0.43	0.62

Source: Own calculations.

Table 10 ▶

Comparison of the marginal correlation matrices – historical correlations

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	0.99	0.98	0.97	0.85	0.79	0.72	0.69
6M	0.99	1.00	1.00	0.99	0.87	0.79	0.71	0.67
9M	0.96	0.95	0.95	0.94	0.88	0.79	0.85	0.67
1Y	0.97	0.99	1.00	1.00	0.88	0.80	0.70	0.85
3Y	0.90	0.87	0.88	0.88	1.00	0.99	0.94	0.92
5Y	0.78	0.79	0.79	0.80	0.95	1.00	0.98	0.97
10Y	0.72	0.71	0.71	0.70	1.00	0.98	1.00	1.00

Source: Own calculations.

of the simulations as well as the confidence intervals (calculated from χ^2 distribution) are displayed in table 9. The comparison of the correlation matrices is displayed in tables 10 and 11. Similarly to the case of the unconditional average, we compare the unconditional standard deviations and the unconditional correlation matrices. The unconditional standard deviations of the simulations as well as the confidence intervals (calculated from χ^2 distribution) are displayed in table 9. The comparison of the correlation matrices is displayed tables 10 and 11.

Conclusions

We proposed a model of the yield curve of the Czech interest rate market. We reduced the dimension of the process of the YC using the principal components analysis. That way we can

Table 11 ▶

Comparison of the marginal correlation matrices – correlations of the simulations in the time T (mean)

sim	3M	6M	9M	1Y	3Y	5Y	10Y	15Y
3M	1.00	0.99	0.98	0.97	0.85	0.79	0.72	0.69
6M	0.99	1.00	1.00	0.99	0.87	0.79	0.71	0.67
9M	0.98	1.00	1.00	1.00	0.88	0.79	0.71	0.67
1Y	0.97	0.99	1.00	1.00	0.88	0.80	0.70	0.66
3Y	0.85	0.87	0.88	0.88	1.00	0.99	0.94	0.92
5Y	0.79	0.79	0.79	0.80	0.99	1.00	0.98	0.97
10Y	0.72	0.71	0.71	0.70	0.94	0.98	0.92	0.99
15Y	0.69	0.85	0.67	0.69	0.96	0.97	1.00	0.98

Source: Own calculations.

quantify the dynamics of the process of the YC using models only for the first three principal components. We used stochastic differential equations. We estimate the parameters of the processes minimizing the difference between parametric and nonparametric estimate of its marginal densities. That way, we avoided the bias that occurs in common approaches based on discretization of the SDE. This model has practical application in interest rate risk management, such as debt management offices, pension funds, mutual funds, hedge funds, etc.

This model is implemented and tested by the State Debt and Financial Assets Department at Ministry of Finance of the Czech Republic. This model should be used for prediction of interest cost of state debt. ■

REFERENCES

- SAHALIA, Y. A.: Testing Continuous-Time Models of the Spot Interest Rate. *The Review of Financial Studies*, 1996, vol. 9, no. 2, p. 385-425. ISSN 0893-9454.
- SILVERMAN, B. W.: *Density Estimation for Statistics and Data Analysis*. London: Chapman and Hall, 1986. ISBN-13: 978-0412246203.
- KARLIN, S., TAYLOR, H. M.: *A Second Course in Stochastic Processes*. Academic Press, 1981. ISBN-13: 978-0123986504.
- LITTERMAN, R. SCHEINKMAN: Common Factors affecting bond returns, *Journal of Fixed Income*, 1991, vol. 1, no. 1., p. 54–61. ISSN: 1059-8596.
- CICHA M., KLADIVKO K. ZIMMERMANN P.: Yield Curve Modeling using Principal Component Analysis and Nonlinear Stochastic Differential Equations. In *Mathematical Methods in Economics and Industry*. Herlany, 2007. ISBN: 978-80-89089-58-1.

KEYWORDS

Interest rate models, principal components analysis, nonparametric estimates, drift, volatility.

JEL CLASSIFICATION

C13, C14, G32

Podnikatelské prostředí pro malé a střední podniky v České Republice

Prof. Ing. Milan Žák, CSc., Mgr. Jana Procházková

Malé a střední podniky (dále MSP) jsou značným zdrojem ekonomického růstu, inovací, zaměstnanosti a sociální integrace. Kromě toho nové podniky zvyšují konkurenci na trhu pro stávající články, což tlačí na zefektivňování jejich činnosti a vede k zániku neefektivních společností. Dále zvyšování počtu MSP způsobuje, že velké podniky mohou dosáhnout větší efektivity prostřednictvím outsourcingu některých svých aktivit malými a středními podniky. Dochází tedy k efektivnímu fungování celé ekonomiky (Klapper et al., 2003).

Fendel & Frenkel (1998) navíc zjistili, že malé a střední podniky stabilizují zaměstnanost, jelikož jsou odolnější vůči hospodářským cyklům než velké podniky. V období hospodářské krize se konkrétně v České republice počet MSP snížil (v roce 2009 o 5,2 % oproti roku 2008), stejně tak jako počet výkonů, přidaná hodnota jimi vytvořená, množství investic i počet zaměstnanců. Nicméně podíl zaměstnanců MSP na celkovém počtu zaměstnanců podnikatelské sféry vzrostl stejně tak jako podíl objemu investic MSP na celkových investicích podnikatelské sféry.¹ MSP jsou tedy v průměru více odolné dokonce i vůči takovým výkyvům, které představuje světová hospodářská krize.

I když velké podniky (nad 250 zaměstnanců) předčí MSP v produktivitě práce a ziskovosti, všechny výše jmenované výhody MSP převa-

žují. V literatuře je proto často podnikatelské prostředí pro malé a střední podniky předmětem zkoumání. Například Ayyagari et al. (2007) při analýze podnikatelského prostředí v 76 zemích zjistili, že nízké náklady vstupu do odvětví a lepší šíření informací o možnosti úvěru signifikantně zvětšuje sektor malých a středních podniků v ekonomice. Podobně Beck & Kunt (2006) došli k závěru, že nedostatečný přístup k financím je zásadním omezením rozvoje malých a středních podniků. Proto například Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) svými projekty zjednodušuje malým a středním podnikům přístup k úvěrům. Aktivity EBRD zejména na území střední a východní Evropy, jsou analyzovány v Pissarides (1999). Další institucí zabývající se vytvářením podnikatelského prostředí pro malé a střední podniky je Světová banka, která si ve zprávě *Aktivity pro malé a střední podniky 2001* klade za cíl vytvořit sektor malých a středních podniků tak silný, aby dokázal zajistit ekonomický růst, zvyšovat zaměstnanost a zmírňovat chudobu. Rovněž i Evropská unie sleduje totožné cíle.

V tomto článku se budeme zabývat podnikatelským prostředím pro MSP v České republice, které porovnáme v kontextu Evropské unie. Nejprve definujeme, které podniky do kategorie MSP patří dle kategorizace EU a nastíníme situaci MSP v Evropské unii co do podílu na

¹ Porovnání roku 2009 a 2008. Zpráva o vývoji malého a středního podnikání. Ministerstvo průmyslu a obchodu, květen 2010.

produkcí, zaměstnaností a přidané hodnotě. V další kapitole shrneme přístup institucí Evropské unie k MSP a následně ve čtvrté kapitole přistoupíme k analýze českého podnikatelského prostředí v kontextu Evropské unie s použitím zprávy Světové banky Doing Business a dokumentu EU – SME Performance Review. Zvláštní důraz přitom budeme klást na porovnání se Slovenskem. Slovensko bylo zvoleno jako vhodná komparační jednotka, jelikož institucionální prostředí v těchto dvou zemích bylo ještě v roce 1993 totožné. V páté kapitole se budeme zabývat aktivitami na podporu malých a středních podniků v České republice v roce 2009, které umožní vytvořit si předpoklady a odhady budoucího vývoje podnikatelského prostředí v ČR. V šesté kapitole závěry shrneme.

Definice malých a středních podniků a jejich pozice v rámci EU

V roce 2003 upravila Evropská unie definici malých a středních podniků v závislosti na ekonomickém vývoji od roku 1996, kdy byla vydána definice první (Commission Recommendation 96/280/EC). Nejvýznamnějším rozdílem nové definice MSP je zvýšení stropů v obratu a rozvahových součtů. Zároveň dochází k vymezení tří typologií organizací (autonomní, partnerská nebo spojená organizace), aby nedocházelo ke zneužívání definice malých a středních podniků a programů podpory, které v souvislosti s nimi EU vyvíjí.²

Nové Doporučení komise (Commission Recommendation 2003/361/EC) vstoupilo v platnost 1. 1. 2005. Platnou definici malých a středních podniků znázorňuje tabulka 1. Z ní vyplývá, že aby se organizace mohla kvalifikovat jako

Tabulka 1 ▶
Definice SME

	počet zaměstnanců	buď... nebo	
		obrat	rozvahový rozpočet
střední	< 250	≤ 50 mil. EUR	≤ 43 mil. EUR
malé	< 50	≤ 10 mil. EUR	≤ 10 mil. EUR
mikro	< 10	≤ 2 mil. EUR	≤ 2 mil. EUR

Pramen: EC: *Commission Recommendation of 6 May 2003 Concerning the Definition of Micro, Small and Medium-Sized Enterprises*, 2003/361/EC, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>, 2003.

malá, případně mikro nebo střední, musí splnit kritérium o počtu zaměstnanců a zároveň buď obratový strop nebo strop rozvahového součtu.

MSP tvoří přes 99 % všech podniků na území Evropské unie, vytváří přes 67 % pracovních míst v nefinančním podnikatelském sektoru a téměř z 58 % se podílí na celkové ekonomické produkci, vyjádřeno ve formě přidané hodnoty. Jejich význam v ekonomice EU jako celku a rovněž národních ekonomikách je nezanedbatelný, jak ukazuje tabulka 2.

Je zřejmé, že, jak v EU–15, tak v EU–12 MSP co do počtu převládají nad velkými podniky. Kromě toho se výrazně podílejí na zaměstnávání pracovní síly.³ Z tabulky 2 zároveň vyplývá, že v zemích EU–10 a EU–12, tedy zemích, které přistoupily k EU v roce 2004 a 2007 vytváří MSP v poměru více pracovních míst než je průměr EU–27 (výjimku tvoří pouze Slovensko a Rumunsko). K zemím, kde MSP vytvářejí více pracovních míst než je průměr EU–27, můžeme připočítat z původních členských zemí pouze jižní země (Itálie, Portugalsko, Španělsko). Naopak

² Programy podpory jsou poskytovány pouze autonomním organizacím, které splňují definici MSP.

³ V rámci SME potom převládají mikro podniky do 10 zaměstnanců, které tvoří 91,8 % všech podniků v rámci EU. (Pro více informací viz EIM Business & Policy Research, EC, *European SMEs under Pressure, Annual Report on EU Small and Medium-Sized Enterprises 2009*, DG for Enterprise and Industry, dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/dgentr_annual_report2010_100511.pdf, 2010).

Tabulka 2 ▶
Podíl malých a středních podniků na produkci v ekonomikách EU-27 (2008)

	podniky		zaměstnanost		přidaná hodnota	
	počet	podíl	počet	podíl	mld. EUR	podíl
EU-27	20 727 392	99,8	90 006 434	67,4	3627	57,9
EU-15	16 526 504	99,8	72 804 880	67,1	3369	58,2
EU-10	3 475 341	99,8	13 005 393	69,2	212	54,9
EU-12	4 200 888	99,8	17 201 554	68,7	258	52,6
Belgie	415 168	99,8	1 692 818	66,9	96	57,7
Bulharsko	285 484	99,7	1 562 992	74,1	9	54,1
Česká republika	898 758	99,8	2 504 710	67,6	49	54,8
Dánsko	213 380	99,7	1 214 767	66	85	67,8
Estonsko	44 516	99,6	341 215	78,6	7	76,3
Finsko	213 998	99,7	789 690	59,7	50	53,7
Francie	2 387 096	99,8	9 281 053	61,7	476	55,2
Irsko	96 108	99,5	765 791	68,5	49	51,7
Itálie	3 940 793	99,9	12 579 431	80,9	482	71,7
Kypr	45 812	99,8	194 909	83,5	7	79,1
Litva	128 474	99,7	711 536	74,6	9	64
Lotyšsko	71 892	99,7	529 501	76,3	9	74,2
Lucembursko	24 459	99,6	146 952	66,8	10	63,9
Maďarsko	532 418	99,8	1 767 120	71,1	25	51,9
Malta	34 088	99,9	88 499	76,8	2	63,8
Německo	1 821 175	99,5	13 420 517	60,5	653	52,8
Nizozemsko	536 345	99,7	3 560 461	67,2	169	62,2
Polsko	1 562 644	99,8	5 879 606	68,9	81	51,7
Portugalsko	864 841	99,9	2 701 832	81,4	52	67,3
Rakousko	297 496	99,7	1 726 486	67,3	91	59,7
Rumunsko	440 063	99,6	2 633 169	63,6	37	42,2
Řecko	849 389	99,9	2 310 905	87	58	72,6
Slovensko	54 985	99,1	564 501	55,4	12	46,5
Slovinsko	101 754	99,7	423 796	67	11	59,8
Španělsko	2 693 846	99,9	11 122 877	78	406	67,9
Švédsko	554 273	99,8	1 766 093	63,7	101	55,8
Velká Británie	1 618 137	99,6	9 725 207	54,8	591	50,7

Poznámka: Data se vztahují k nefinančnímu podnikatelskému sektoru (NACE C-I, K) a byla zpracována metodou now-casting, která byla vyvinuta EIM Business and Policy Research. Data byla odvozena z dat Eurostatu – Structural Business Statistics (SBS) pro rok 2006. Podíl je vyjádřen jako procento z celkové ekonomické produkce dané země, resp. EU-27. Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny. Kvůli velkému zaokrouhlování v údajích pro přidanou hodnotu dochází k malým nepřesnostem u dopočtených souhrnných údajů.

Pramen: Eurostat, vlastní úprava.

ve zbylých zemích EU-15 vytváří SME o něco méně pracovních míst než je průměr EU-27. Ve vztahu k přidané hodnotě, kterou MSP vytvářejí, a tak se podílejí na HDP, je situace v průměrných hodnotách opačná. Průměr zemí EU-15 převyšuje průměry EU-27, EU-10 a EU-12. Bezkonkurenčně nejhorsích výsledků dosahuje Rumunsko (42,2 %) a Slovensko (46,5 %). Tato generalizace je však nedostačující, jelikož v každé skupině zemí se najdou takové, které buď výrazně průměry převyšují nebo na ně nedosahují. V EU-15 dosahují nejhorsích podílů na přidané hodnotě MSP Velké Británie (50,7 %), Irsko (51,7 %) a Německo (52,8 %), které svými výsledky zdaleka nedosahují průměru EU-15 ani EU-27, a stěží dosahují na průměr EU-12. Naopak velmi vysoké podíly vykazují tři z nově přistoupivších zemí, a to Kypr (79,1 %), Estonsko (76,3 %) a Lotyšsko (74,2 %).

Malé a střední podniky se v EU zaměřují na sektor služeb, tj. sektory vyžadující spíše pracovní sílu než kapitál. Zahrnují například reální sektor, pronájmy a obchodní aktivity, hotelnictví, velko a maloobchodní prodej, opravy motorových vozidel, osobních věcí a věcí do domácnosti.⁴

Přístup EU k MSP

Evropská unie chápe důležitost a podstatu MSP jak v národních ekonomikách, tak v EU jako celku. Již **Lisabonská strategie** ekonomického růstu a zaměstnanosti řadí MSP k důležitým nástrojům dosažení cílů EU. Nástupce Lisabonské strategie, **Strategie Evropy 2020**⁵, význam MSP pro ekonomiku dále podtrhuje. Evropská unie si klade za cíl podporovat úspěšné MSP a zlepšovat jejich podnikatelské prostředí, aby mohly plně realizovat celý svůj podnikatelský

potenciál, jelikož MSP stále ještě čelí řadě administrativních překážek. Jednotná definice MSP zvyšuje efektivnost a konzistenci v uplatňování politik na odstraňování těchto překážek na úrovni Evropské komise, členských států, Evropské investiční banky či Evropského investičního fondu a zároveň tím minimalizuje narušování konkurenčního prostředí Jednotného trhu.

Důležitým krokem v aktivitách na snižování legislativních či jiných překážek specifických pro MSP bylo přijetí „**Aktu malého podnikání**“ (A Small Business Act for Europe, dále SBA) v červnu 2008. Hlavním přínosem SBA je pojmenování **deseti principů**, které tvoří **koncepti a návod na implementaci** politik, jež má pomoci vytvořit prostředí příhodné pro podnikatelské aktivity MSP. Jinými slovy, SBA směřuje ke zlepšení právního a administrativního prostředí na úrovni EU i členských států ve prospěch MSP. Deset principů zahrnuje:

- I. Vytvořit prostředí, ve kterém malopodnikatelé a rodinné podniky budou vzkvétat a podnikatelská činnost bude odměněna. V této souvislosti je též nutné starat se o budoucí podnikatele; vzbuzovat zájem a talent v mladých lidech a ženách a zjednodušovat mezigenerační převody podniků.
- II. Zajistit, aby čestní podnikatelé, kteří se dostali do úpadku, měli okamžitě možnost druhé šance.
- III. Navrhnout pravidla podle principu „Think Small First“ (Myslet na malopodnikatele). Jinými slovy, při změnách a návrzích legislativy je nutné brát zřetel na charakteristiky MSP.
- IV. Učinit veřejnou správu co možná nejvíce odpovídající potřebám MSP, zejména podporou elektronické správy a komu-

⁴ EIM Business & Policy Research, EC, *European SMEs under Pressure, Annual Report on EU Small and Medium-Sized Enterprises 2009*, DG for Enterprise and Industry, dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/dgentr_annual_report2010_100511.pdf, 2010.

⁵ *Strategie vzniká jako reakce na neúspěch Lisabonské strategie a celosvětovou ekonomickou krizi.*

nikace a řešení problémů principem one-stop-shop.⁶

- V. Přizpůsobit nástroje veřejné správy potřebám MSP: zajistit, aby MSP měly přístup k výběrovým řízením a tendrům a aby byly možnosti státní podpory MSP lépe využívány v jejich prospěch, tedy k podpoře vzniku nových a motivaci stávajících podniků.
- VI. Uspadnit přístup MSP k financím, zvláště ve formě rizikového kapitálu, mikroúvěru a meziúvěrů, a vytvořit právní a obchodní prostředí, které by podporovalo včasné platby dodavatelských úvěrů, jelikož MSP jsou zvláště náchylné k úpadku z důvodu druhotné platební neschopnosti.
- VII. Podporovat MSP ve využívání možností, které nabízí Jednotný trh formou zlepšování informovanosti a zjednodušování přístupu MSP k patentům a ochranným známkám. Dále je nutné zajistit, aby zájmy MSP byly lépe zastoupeny při vytváření nových standardů.
- VIII. Podporovat zvyšování kvalifikací v MSP a vytváření všech forem inovací. Je nutno vzbuzovat zájem MSP o účast na investičních a výzkumných aktivitách a programech podpory výzkumu a vývoje, na mezinárodních výzkumech, oborových klastrech a aktivní vedení intelektuálního vlastnictví.
- IX. Vést a motivovat MSP k ekologické produkci a účasti na ochraně životního prostředí. Je třeba poskytovat informace a finanční motivaci ke spotřebě obnovitelných zdrojů a efektivnímu využívání energie a zvyšovat motivaci k implementaci ekologických systémů v MSP.
- X. Podpořit MSP ve využívání možností, které poskytuje zvětšující se trh, zvláště vně EU, formou podpor, které se váží k da-

nému trhu a podporou obchodních (importních, exportních) aktivit.

Tyto principy a cíle jsou závazné pro členské státy i EU jako celek, nicméně doporučení a návodů na jejich dosažení jsou aktualizovány na základě zpráv referujících o přibližování se k těmto cílům.

Hodnocení podnikatelského prostředí pro MSP v ČR

K hodnocení podnikatelského prostředí v České republice použijeme dva zdroje – zprávu Doing Business vydávanou Světovou bankou a SME Performance Review, která hodnotí naplňování principů zakotvených v „Aktu malého podnikání“.

Doing Business

Zpráva Doing Business poslouží pro účely časového srovnání institucionálního vývoje podnikatelského prostředí v ČR a na Slovensku. Budeme hodnotit rok 2005 a 2009. Obě země tak měly dostatečný prostor vytvořit si vlastní institucionální prostředí. Hodnocení Doing Business zahrnuje deset klíčových oblastí podnikatelských aktivit, jejichž regulační náročnost (časovou, procedurální, finanční) či kvalitu ve stanovených modelových podmínkách určuje vybraná skupina dílčích ukazatelů. Sledovanými klíčovými oblastmi jsou:

- I. podmínky zahájení podnikání,
- II. udělování (stavebních) povolení,
- III. regulace zaměstnávání,
- IV. registrace vlastnictví (nemovitostí),
- V. podmínky získávání úvěru,
- VI. ochrana investorů (akcionářů),
- VII. podmínky platby daní,
- VIII. zahraniční obchod,
- IX. vymahatelnost smluv,
- X. ukončení podnikání.

⁶ Tento systém, kdy je zřízeno místo, kde podnikatel zařídí vše bez potřeby dalšího kontaktu s úřady, snižuje administrativní a transakční překážky vytváření podnikatelských aktivit.

Tabulka 3 ▶

Podíl malých a středních podniků na produkci v ekonomikách EU-27 (2008)

	Slovensko		Česká republika		Rozdíl ČR – SR	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Celkové pořadí	37	42	41	74	4	32
(1) Zahájení podnikání	48	66	77	113	29	47
(2) Udělování povolení	40	56	87	76	47	20
(3) Regulace zaměstnávání	74	81	60	25	-14	-56
(4) Registrace vlastnictví	6	11	57	62	51	51
(5) Získávání úvěru	46	15	13	43	-33	28
(6) Ochrana investorů	115	109	58	93	-57	-16
(7) Platba daní	69	120	70	121	1	1
(8) Zahraniční obchod	60	113	24	53	-36	-60
(9) Vynutitelnost smluv	81	61	21	82	-60	21
(10) Ukončení podnikání	93	39	121	116	28	77

Poznámka: ve světě pro rok 2005 ze 155 zemí, pro 2009 ze 183 ekonomik.

Pramen: World Bank – Doing Business 2006, 2010.

V roce 1993, tedy v roce rozdělení Československa, měly obě země stejné výchozí podmínky. Porovnání podnikatelského prostředí z institucionálního hlediska v tabulce 3 ale prozrazuje značné odlišnosti v hodnocení obou zemí, které byly z velké části již patrné v roce 2005, do roku 2009 se ještě více prohloubily. Průměr rozdílů pořadí jednotlivých oblastí v roce 2005 byl 32,7 v roce 2009 pak 37,1.

Všeobecně platí, že oblasti, které jsou nejvíce ovládané domácími politickými, soudními či administrativními vlivy, jsou pro ČR hodnoceny nejhůře. To vypovídá o špatném fungování soudnictví a ochraně akcionářských práv a institucionálním prostředí jako takovém (zahájení a ukončení podnikání). Nejlépe hodnoceny jsou naopak v ČR oblasti, které jsou těmto vlivům nejvíce vzdáleny (zahraniční obchod). Podobné hodnocení obou zemí, které je platné i v čase, je

v oblasti platby daní. Problémovými oblastmi v SR jsou, kromě platby daní, ochrana investorů a zahraniční obchod.

SME Performance Review

Zpráva o malých a středních podnicích (SME Performance Review⁷), která je zpracována EIM Business & Policy Research a odborníky z členských zemí dle pokynů Evropské komise, je od roku 2008 hlavním nástrojem k monitorování implementace SBA. Zpráva má dvě části: *Výroční zprávu a Přehled výsledků jednotlivých států*. Nejnovější Zprávou je vydání z roku 2010 (SME Performance Review 2009).

Zpráva hodnotí naplňování cílů SBA 88 ukazateli, které měří širokou škálu aspektů vztahujících se k 10 principům definovaným v SBA. Vzhledem k tomu, že se podoba této zprávy stále ještě vyvíjí, současné informace neposky-

⁷ Zprávy navazují na činnost Observatoře malých a středních podniků v Evropě (Observatory of European SME's, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-observatory/index_en.htm).

tují úplný obraz naplňování cílů SBA, nicméně pro účely porovnání některých ukazatelů jsou informace postačující. Dále je nutno mít na paměti, že z důvodu rozsáhlého statistického zjišťování v rámci EU některé údaje reflektují stav s dvou až tříletým zpožděním. Mnohé ukazatele se však mění velmi pomalu, tudíž jejich vypovídací schopnost není příliš ovlivněna. Pro každý ukazatel je tedy použit nejnovější možný údaj.

Ukazatele jsou řazeny tak, aby co nejlépe popisovaly danou skutečnost. Ačkoliv by v některých případech mohl být jeden indikátor klasifikován pod více principy, duplicita byla z důvodu možné kolinearity jednotlivých principů vyloučena.

Při vytváření zprávy byly brány v úvahu tři druhy ukazatelů: (1) ukazatele specifické pro MSP, (2) ukazatele specifické pro dané podnikatelské prostředí, (3) všeobecné ukazatele⁸. První z výše jmenovaných byl vždy preferován, v případě nedostupnosti byly použity indikátory ostatní, které byly přepočteny na bezrozměrnou veličinu s ohledem na velikost daného státu. Data byla následně normalizována a upravena tak, aby vyšší číslo vždy značilo „lepší“ situaci⁹. V případě, že byla splněna podmínka alespoň čtyř ukazatelů, které lze zahrnout do průměru, byly z vybraných ukazatelů vytvořeny průměry¹⁰ pro jednotlivé principy SBA.¹¹

Tabulka I v příloze zachycuje průměry jednotlivých zemí EU-27 v jednotlivých principech SBA

společně s počtem ukazatelů dostupných pro výpočet průměru dané oblasti. Při hodnocení zemí EU-27 v naplňování principů SBA je nutné mít na paměti, že ne všechny země zatím disponují všemi ukazateli (jak těmi zahrnutými do průměru, tak i ostatními). Nové členské země EU disponují méně daty než původní členské státy (výjimkou je pouze Lucembursko). Dostupnost dat všeobecně nejvíce zaostává v Bulharsku a Rumunsku.

Principy II., III., V. a IX. SBA nesplňují podmínku alespoň čtyř ukazatelů, tudíž průměry pro dané principy nebyly počítány.

Ve zbývajících hodnocených oblastech, tj. v těch, pro které lze spočítat průměry, dosahuje nejlepších výsledků Finsko, Irsko a Švédsko. První dvě země získaly nadprůměrný index ve všech oblastech, pro které byla dostupná data¹². Irsko navíc dosáhlo maximálních výsledků hned ve dvou principech SBA, tedy I. a VIII. Švédsko dosáhlo nadprůměrného výsledku ve všech principech kromě principu I.

Česká republika patří společně s Maďarskem k jediným dvěma novým členskými zemím, které disponují průměry pro všechny hodnocené oblasti (tedy I., IV. VI.–VIII., X.). Česká republika lehce převyšuje průměr EU pouze v oblasti I., jinak dosahuje značně podprůměrných výsledků v rámci EU. Pozoruhodné je, že ani ve vztahu k průměrům EU-12 a EU-10 nedosahuje lepších výsledků. Nejhorší oblastí pro Českou republiku je naplňování principu X.

⁸ Pro tyto všeobecné ukazatele jsou použita data dostupných zdrojů, jako je GEM Indicators, nebo World Bank – Doing Business. Ukazatele WB Doing Business jsou podrobněji zpracovány například v publikaci Kolektiv CES VŠEM, NOZV NVF: Konkurenční schopnost České republiky 2008-2009. Praha, Linde 2010, s. 460. ISBN 978-80-86131-87-0.

⁹ Např. v případě, kdy původní data zachycují počet dní administrativně nutných k zahájení podnikání.

¹⁰ Průměry byly počítány jako aritmetické. Ukazatel byl zahrnut do průměru, když byl dostupný pro čtyři z šesti největších ekonomik EU (DE, FR, IT, PL, E, UK) a zároveň byl dostupný buď pro 18 zemí EU nebo byl dostupný pro země, jejichž součet MSP tvoří alespoň 75 % celkového počtu EU-27 MSP nefinančního podnikatelského sektoru.

¹¹ Současná Zpráva používá více ukazatelů než je použito v průměrech pro jednotlivé principy z důvodu dokreslení obrazu situace pro daný členský stát.

¹² Ze tří jmenovaných zemí disponují všechny země průměry pro hodnocené oblasti, kromě Irska, které nemá průměrnou hodnotu pro oblast VI, kde mu schází jeden ukazatel.

Tabulka 4 ▶
Princip II. SBA

	2.1 Míra podpory ve společnosti pro druhou šanci (% ve prospěch)	2.2 Náklad na ukončení podnikání (% hodnoty majetku)	2.3 Počet let, které trvá ukončit podnikání		2.1 Míra podpory ve společnosti pro druhou šanci (% ve prospěch)	2.2 Náklad na ukončení podnikání (% hodnoty majetku)	2.3 Počet let, které trvá ukončit podnikání
EU-27	79,8	10,72	2,09	EU-10	77,5	13,13	3,15
EU-15	81,3	9,67	1,36	EU-12	...	12,3	3,18
Belgie	85	4	0,9	Malta	77
Bulharsko	...	9	3,3	Německo	84	8	1,2
Česká republika	72	15	6,5	Nizozemsko	80	4	1,1
Dánsko	80	4	1,1	Polsko	87	20	3
Estonsko	82	9	3	Portugalsko	81	9	2
Finsko	88	4	0,9	Rakousko	79	18	1,1
Francie	82	9	1,9	Rumunsko	...	9	3,3
Irsko	87	9	0,4	Řecko	89	9	2
Itálie	71	22	1,8	Slovensko	81	18	4
Kypr	90	Slovinsko	61	8	2
Litva	83	7	1,7	Španělsko	59	15	1
Lotyšsko	81	13	3	Švédsko	90	9	2
Lucembursko	81	15	2	Velká Británie	84	6	1
Maďarsko	61	15	2				

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

Slovensko nemá v daném hodnocení dostupná data pro princip I. a VI., což značně paralyzuje porovnání. Ve dvou ze čtyř dostupných principů EU průměry převyšuje (IV., VII.), ve dvou zbývajících jich ani nedosahuje (VIII., X.).

V případě analýzy jednotlivých ukazatelů výše hodnocených oblastí je v ČR bezkonkurenčně nejhorší ukazatel 8.2 – podíl příjmů získaných z poboček nebo joint ventures v zahraničí, kde ČR dosahuje pouze 0,07 normalizovaného indexu, když průměr EU-27 je 0,46.

Špatný výsledek vykazuje i ukazatel 8.9 – podíl zaměstnanců MSP, kteří mají terciární vzdělání. Hodnota v ČR činí – 0,05 normalizovaného indexu, zatímco průměr EU-27 je 0,40. Podobně špatných výsledků dosahuje ČR i v ukazateli 1.2 – účast na výuce jak podnikat. ČR vykazuje 0,08 normalizovaného indexu, průměr EU-27 činí 0,46. Tyto výsledky naznačují jistý nedostatek v systému vzdělávání v ČR. Naopak velmi pozitivně se pro Českou republiku jeví index 4.4. – obtížnost propouštění zaměstnanců, kde

ČR dosahuje normalizovaného indexu 0,86 a průměr EU-27 je jen 0,53.¹³

Jelikož principy II., III., V. a IX. SBA nesplňují kritérium pro to, aby z nich mohl být počítán průměr a země EU-27 porovnány (neobsahují minimum čtyř ukazatelů, které lze zahrnout do průměru), jednotlivé ukazatele pro tyto oblasti (celkem devět ukazatelů) budou porovnány samostatně. V těchto případech budou použity absolutní ukazatele, nikoliv normalizované hodnoty jako u ukazatelů průměrných.

Princip II. – Druhá šance zahrnuje ukazatele 2.1 – Míra podpory ve společnosti pro druhou šanci jako procento názoru ve prospěch, ukazatele 2.2 – Náklad na ukončení podnikání vyjádřený jako procento hodnoty majetku a ukazatele 2.3 – Počet let, kolik trvá ukončit podnikání, tedy vyrovnání všech povinností, které podnik má. Tabulka 4 obsahuje výsledky těchto ukazatelů pro země EU-27, z nichž Bulharsko, Kypr, Malta a Rumunsko neposkytly úplná data.

Ukazatel 2.1 prozrazuje, že míra podpory pro druhou šanci v podnikání ve společnosti je v rámci EU-27 poměrně konzistentní pro všechny skupiny zemí. Za povšimnutí však stojí výsledky Švédska, Kypru, Řecka a Finska, které dosahují nejlepších výsledků. Skóre pro dva severské státy je vysvětlitelné dlouhodobou konzistentní politikou, která zde panuje. Podobný výsledek pro Řecko a Kypr můžeme připisovat geografické blízkosti a ekonomické a politické provázanosti. Nejhorších výsledků naopak dosahuje Španělsko (59 %), Maďarsko (61 %) a Slovensko (61 %). Česká republika zaujímá v míře podpory pro druhou šanci rovněž jednu z posledních pozic, horší výsledky než ČR vykazuje už jen Itálie a tři výše jmenované státy. Slovensko dosahuje s 81 % průměru EU-15.

Z ukazatele 2.2 vyplývá, že náklad na ukončení podnikání v EU-27 činí průměrně 10,72 % hodnoty majetku, v rámci EU-15 je toto číslo o něco nižší (9,67 %) a v rámci EU-10 a EU-12 naopak o něco vyšší (13,13 % a 12,30 %). Z těchto průměrných hodnot je zřejmé, že Bulharsko a Rumunsko nedosahují zdaleka nejhorších výsledků.

Nejnižších hodnot, tedy nejlepších výsledků, dosahuje Belgie, Dánsko, Finsko a Nizozemsko s 4 % hodnoty majetku, které jsou nezbytné jako prostředek k uspokojení konečných pohledávek (vymáhání dluhu) zahrnující například soudní poplatky, náklady na právníky atd.

Česká republika se svými 15 % hodnoty majetku zaujímá společně se Španělskem, Maďarskem a Lucemburskem 18. pozici v rámci EU-27, následuje už jen Rakousko a Slovensko s 18 %, Polsko s 20 % a Itálie s 22 % hodnoty majetku.

Ukazatel 2.3 je kromě tabulky 4 znázorněn i v obrázku 1. Ukazatel bere v úvahu kromě doby potřebné k vyrovnání závazků a pohledávek také potenciální taktiky na jejich odklady či žádosti o prodloužení.

Nejlépe si v tomto ohledu vede Irsko s necelými pěti měsíci nutnými k ukončení podnikání. Necelých 11 měsíců trvá ukončení podnikání ve Finsku a Belgii. Průměr EU-27 činí dva roky a jeden měsíc.

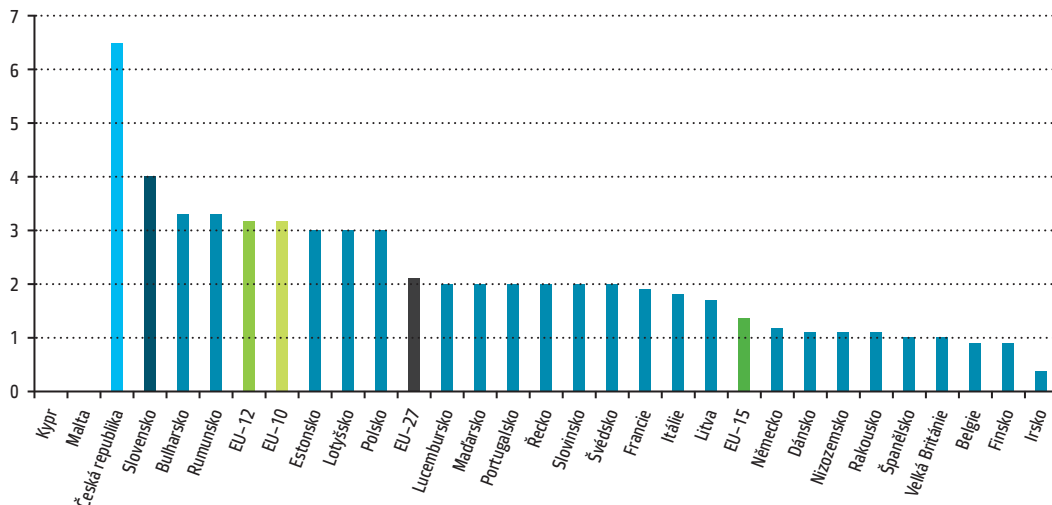
Průměr pro EU-15 je o mnoho lepší než pro země EU-10 a EU-12. Průměr EU-15 činí jeden rok a čtyři měsíce, průměr EU-10 tři roky a necelé dva měsíce a průměr EU-12 tři roky a o něco víc než dva měsíce. Průměr EU-10 a EU-12 se vzájemně moc neliší. V průměru si tedy nové členské země v tomto ukazateli vedou o mnoho hůře než původní členské státy.

Česká republika je s 6,5 lety nutnými k ukončení podnikání na samotném chvostu pořadí

¹³ Pro potřeby dalšího porovnání jednotlivých ukazatelů z agregovaných oblastí viz *SME Performance Review – SBA Country Fact Sheets*, který je dostupný elektronicky ve formátu xls na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm.

Obrázek 1 ►

Ukazatel 2.3 – Počet let, kolik trvá ukončení podnikání

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

EU-27. Jen o málo lépe v pořadí EU-27 si vede Slovensko. Nicméně situace na Slovensku je oproti ČR mnohem lepší, kdy na Slovensku trvá ukončení podnikání 4 roky.

Princip III. „Think Small First“ zahrnuje ukazatele 3.1 – Míra podpory mezi MSP pro současnou regulaci, ukazatele 3.2 – Čas potřebný k vyhovění administrativním požadavkům vyjádřený jako podíl pracovního času stráveného administrativními úkony vyžadovanými regulací a ročních pracovních jednotek (počet zaměstnanců x 255) a ukazatele 3.3 – Procento MSP, které měly problémy s administrativní regulací v posledních dvou letech.

Ukazatel 3.1 indikuje, že průměrně 34,33 % MSP v EU-27 si myslí, že administrativní regulace je na svém místě. Obyvatelé EU-15 jsou v tomto názoru více utvrzeni (37,07 %) než obyvatelé EU 10 (30,1 %) a EU-12 (30,92 %). Bezkonkurenčně nejvyšší podpora současné regulace

mezi MSP je ve Finsku s 69 %, následuje Irsko s 56 %. S výraznou podporou lze počítat i v Lucembursku se 47 %. Naopak s nejmenší podporou se setkáváme v byrokratickém Německu, kde si pouhých 15 % MSP myslí, že regulace je na svém místě. Další koncová místa zaujímá Maďarsko s 19 % a Itálie s 21 %. Česká republika zaujímá 21. místo v rámci EU-27 s 26 %. Slovensko dosahuje s 34 % průměru EU-27.

V rámci ukazatele 3.2 je v EU-27 průměrně potřeba 7,48 % pracovního času MSP k vyhovění administrativním požadavkům. Původní členské státy překvapivě zatěžují administrativně MSP více než nové členské země – průměr EU-10 je 6,50 % a EU-12 6,83 %. Nejlépe si v EU-27 vede Estonsko s pouhým 1 % pracovního času, následuje Finsko a Kypr s 2 %. Průměr EU značně převyšuje Slovinsko (20 %), Portugalsko a Španělsko (17 %). Za povšimnutí stojí situace Španělska, kde si nadprůměr Špa-

Tabulka 5 ▶
Princip III. SBA

	3.1 Míra podpory mezi MSP pro současnou regulaci	3.2 Čas potřebný k vyhovění administrativním požadavkům (% prac. času MSP)	3.3 % MSP, které měly problémy s adm. regulací v posl. dvou letech		3.1 Míra podpory mezi MSP pro současnou regulaci	3.2 Čas potřebný k vyhovění administrativním požadavkům (% prac. času MSP)	3.3 % MSP, které měly problémy s adm. regulací v posl. dvou letech
EU-27	34,33	7,48	32,68	EU-10	30,1	6,5	37,16
EU-15	37,07	8	29,54	EU-12	30,92	6,83	36,6
Belgie	39	12	38,2	Malta	36	3	42,9
Bulharsko	37	7	40,9	Německo	15	7	44
Česká republika	26	7	54,4	Nizozemsko	31	8	30,5
Dánsko	38	6	25,7	Polsko	24	5	42
Estonsko	39	1	24	Portugalsko	29	17	22,9
Finsko	69	2	16,7	Rakousko	27	5	31,5
Francie	29	6	36,7	Rumunsko	33	10	26,7
Irsko	56	4	28,3	Řecko	41	4	28,8
Itálie	21	10	45,4	Slovensko	34	12	52,4
Kypr	38	2	16,5	Slovinsko	24	20	46,5
Litva	25	6	25,2	Španělsko	44	17	10,6
Lotyšsko	36	4	12,6	Švédsko	37	6	27,9
Lucembursko	47	11	22,1	Velká Británie	33	5	33,8
Maďarsko	19	5	55,1				

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

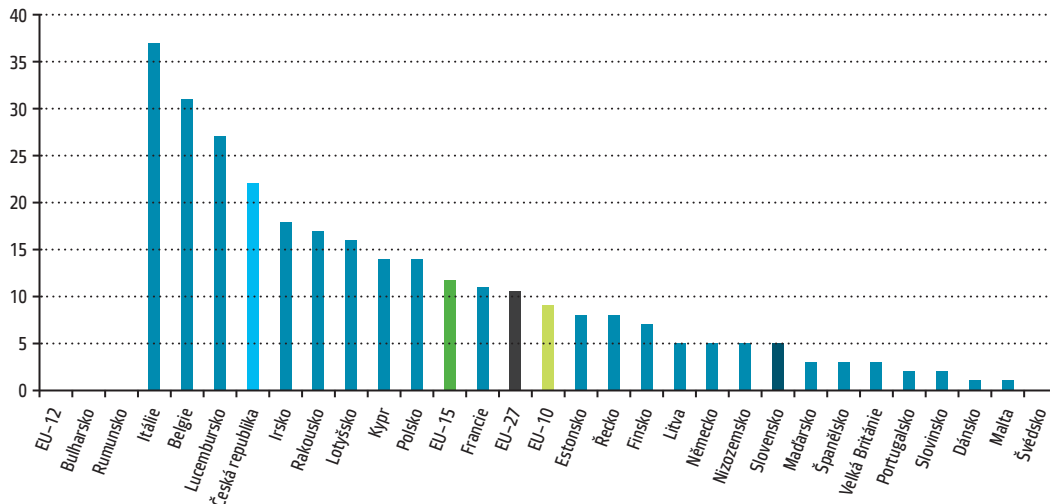
nělu (44 % oproti průměru EU-27 34,33 %) myslí, že administrativní regulace je na svém místě, nicméně zároveň tráví administrativou extrémní množství času v porovnání s průměrem EU-27 i EU-15. Česká republika zaujímá v tomto ohledu 16. místo, je tedy se 7 % pracovního času MSP o něco málo lepší než je průměr EU-27, zároveň však lehce pod průměrem EU-10 a EU-12. Na Slovensku jsou, jak již bylo řečeno, spokojeni s regulací více, ačkoliv s ní tráví zároveň více času než v ČR (12 %).

Průměr EU-27 u ukazatele 3.3 je 32,68 %, což je procento MSP, které měly v posledních dvou letech v EU-27 problém s administrativní regulací. Dle očekávání se více problémů vyskytlo v nově přistoupivších zemích. Průměr EU-10 je 37,16 %, EU-12 36,6 %. Rozdíl průměrů EU-10 a EU-12 je ovlivněn situací v Bulharsku a Rumunsku, kdy Rumunsko ovlivňuje průměr směrem dolů (26,7 %), Bulharsko naopak nahoru (40,90 %).

Nejméně problémů s administrativní regulací bylo ve Španělsku (10,6 % MSP), předních

Obrázek 2 ▶

Ukazatel 5.1 – Podíl celkové státní pomoci určené pro MSP

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

pozic dále dosáhlo Lotyšsko (12,6 %), Kypr (16,5 %) a Finsko (16,7 %). Nejvíce problémů měly maďarské MSP (55,1 %). V České republice bylo poměrově problémů jen o málo méně než v Maďarsku (54,4 %), což ji řadí na druhou nejhorší pozici v tomto ukazateli v rámci EU. Ke trojici s nejhoršími výsledky se řadí také Slovensko s 52,4 % MSP, které měly v posledních dvou letech problémy s administrativní regulací.

Princip V. – Státní podpora pro malé a střední podniky – zahrnuje pouze ukazatel 5.1 – Podíl celkové státní pomoci určené pro MSP. Princip V. tedy zahrnuje jen jediný ukazatel, který splňuje podmínky pro zahrnutí do průměru. Bulharsko a Rumunsko neposkytly data pro tento ukazatel. Výsledky za jednotlivé země, průměr EU-27, EU-15, a EU-10 znázorňuje obrázek 2.

Průměrně směřuje v EU-27 k MSP 10,58 % podpory. V EU-15 je MSP poskytováno o něco

více podpory (11,67 %), v EU 10 naopak o něco méně (pouze 9 %).

Z obrázku 2 je zřejmé, že největší část státní podpory připadá na MSP v Itálii (37 %) a Belgii (31 %), naopak nejméně ve Švédsku, na Maltě a v Dánsku. Česká republika zaujímá v souhrnném hodnocení 4. místo, když na MSP připadá 22 % celkové státní podpory. Slovenské MSP s 5 % státní podpory daleko zaostávají.

Princip IX. – Životní prostředí zahrnuje dva ukazatele: 9.1 – Podíl MSP používajících komplexní systém úspory energie a ukazatel 9.2 – Podíl MSP používajících jednoduché prostředky úspory energie. Tabulka 6 uvádí výsledky obou těchto ukazatelů.

Z tabulky 6 vyplývá, že používání komplexních systémů na úsporu energie není u MSP příliš časté, zřejmě z důvodu finanční dostupnosti. Možná proto je výskyt jednoduchých prostředků úspory energie u MSP častější. V EU-27 prů-

Tabulka 6 ▶
Princip IX. SBA

	9.1. Podíl MSP používající komplexní systém úspory energie	9.2. Podíl MSP používající jednoduché prostředky úspory energie		9.1. Podíl MSP používající komplexní systém úspory energie	9.2. Podíl MSP používající jednoduché prostředky úspory energie
EU-27	4,26	28,44	EU-10	3,8	24,4
EU-15	4,6	31,73	EU-12	3,83	24,33
Belgie	4	39	Malta	3	30
Bulharsko	4	29	Německo	4	24
Česká republika	5	43	Nizozemsko	4	21
Dánsko	5	23	Polsko	2	18
Estonsko	4	16	Portugalsko	5	34
Finsko	2	37	Rakousko	5	23
Francie	5	33	Rumunsko	4	19
Irsko	3	41	Řecko	4	22
Itálie	4	21	Slovensko	3	15
Kypr	5	16	Slovinsko	3	40
Litva	5	26	Španělsko	4	26
Lotyšsko	6	15	Švédsko	7	50
Lucembursko	10	39	Velká Británie	3	43
Maďarsko	2	25			

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

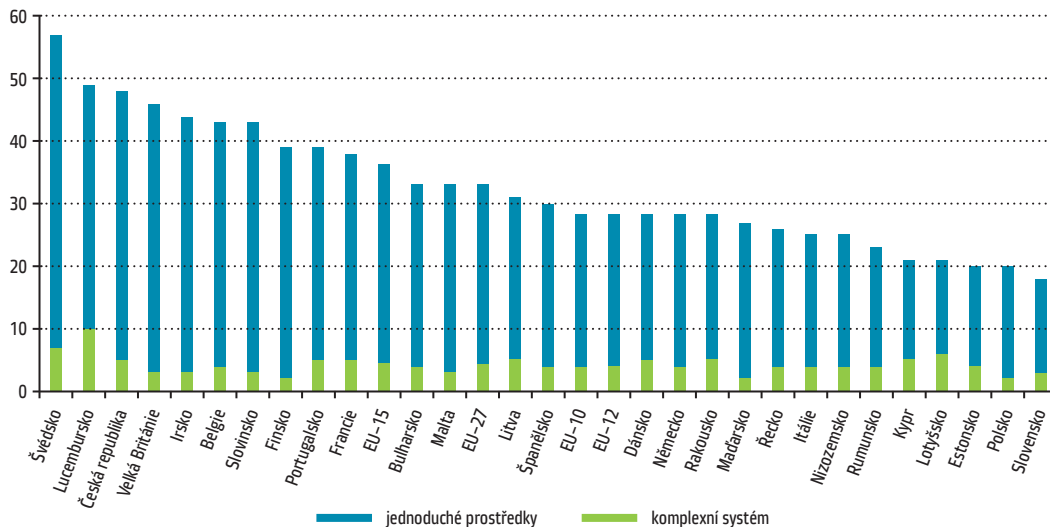
měrně 4,26 % MSP používá komplexní systémy, zatímco jednoduché prostředky úspory energie najdeme u 28,44 % malých a středních podniků. Země EU-15 vykazují o něco častější zapojení systémů úspor energie, komplexní systémy používá 4,60 % podniků a jednoduché systémy aplikuje 31,73 %. Situace EU-10 a EU-12 je podobná. V EU-10 jsou komplexní systémy v užívání v 3,80 % případů, jednoduché v 24,40 %. V EU-12 najdeme komplexní systémy u 3,83 % MSP a jednoduché u 24,33 %.

Nejvíce jsou komplexní systémy aplikovány v Lucembursku (10 %), ve Švédsku (7 %) a v Lotyšsku (6 %). Nejméně pak ve Finsku, Maďarsku a Polsku (2 %). Česká republika je v používání těchto systémů nad průměrem EU-27 s 5 % MSP, které je využívají. Na Slovensku takovéto systémy využívá jen 3 % MSP.

Jednoduché prostředky na úsporu energie jsou velmi často aplikované ve Švédsku (50 %). Ve frekvenci následuje Česká republika společně s Velkou Británií s 43 % MSP, Irsko s 41 % či

Obrázek 3 ▶

Ukazatelé 9.1 a 9.2 – Podíl MSP používajících prostředky na úsporu energie

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

Slovensko se 40 %. I v aplikaci jednoduchých prostředků na úsporu energie Slovensko za ČR značně zaostává (15 %).

Dalších zajímavých výsledků dosáhneme porovnáním četnosti používání prostředků úspor bez ohledu na jejich komplexnost (viz obrázek 3). V první části každého datového sloupce je zobrazen podíl MSP používajících komplexní systém a v druhé části podíl MSP aplikujících jednoduché prostředky na úsporu energie.

Z obrázku 3 je zřejmé, že nejlepšími výsledky v používání systémů úspor energie dosahuje Švédsko, následuje Lucembursko a Česká republika. Nejhorších výsledků naopak dosahuje Slovensko. Zároveň stojí za povšimnutí, že 14 zemí z EU-27 dosahuje průměru či nadprůměru EU-27 v aplikaci systému na úsporu energie. Tento Princip SBA se tedy zdá být v rámci EU-27 v celku dobře naplňován.

Aktivity na podporu malých a středních podniků v ČR

Aktivity na podporu malých a středních podniků jsou v ČR realizovány v rámci naplňování priorit „Aktu malého podnikání“. Dochází jak k finanční podpoře podnikatelů či poskytování přístupu k úvěrům a zárukám, tak k hájení jejich zájmů při vytváření legislativy podnikatelského prostředí. V neposlední řadě dochází ke snižování legislativní zátěže.

Finanční podpora je poskytována ze zdrojů EU a ze státního rozpočtu ČR. Podporou MSP se zabývají primárně Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo pro místní rozvoj. Tabulka 7 podává přehled o finančních prostředcích použitých na podporu malého a středního podnikání v roce 2009.

Z tabulky 7 je zřejmé, že veřejné zdroje EU pokrývají značnou část podpory (56 %) a české MSP tak značně profitují ze vstupu do EU v roce 2004.

Tabulka 7 ▶

Přehled finančních prostředků použitých na podporu malého a středního podnikání (2009, v mil. Kč)

Program	veřejné zdroje ČR	veřejné zdroje EU	finanční trh (ČMZRB)	celkem
Operační program Průmysl a podnikání	19,8	59,36		79,16
Operační program Podnikání a inovace	651,6	3693,1	80,2	4424,9
MPO – Záruka	787,5			787,5
MPO – Výzkum, vývoj	1261,2			1261,2
MPO – Zahraniční veletrhy a výstavy	95			95
Rámcový program – Technologická centra, Centra strategických služeb	318,152			318,152
MPO – Úspory energie	16,29			16,29
Informační místa pro podnikatele	48,962			48,962
Jednotná kontaktní místa Hospodářské komory				
BISONet - Busines5 and InnOvation Support Network for the CR	19			19
Program rozvoje venkova	265,975	797,925		1063,9
Celkem	3483,479	4550,385	80,2	8114,064

Poznámka: Ačkoliv národní programy podpory jsou od roku 2007 zaměřené na podniky všech velikostí, ne jen na MSP (kromě programu Záruka), v tabulce jsou zachyceny pouze finanční prostředky vztahující se na projekty realizované pouze MSP. Program Záruka vznikl v rámci protikrizových opatření v roce 2009 a je určen k použití pouze na provozní úvěry.

Pramen: Zpráva o vývoji malého a středního podnikání. Ministerstvo průmyslu a obchodu, květen 2010.

Veřejné zdroje ČR se podílí na podpoře MPO 43 % a finanční trh 1 %. Z tabulky 7 je rovněž patrné, že kromě programů, které poskytují podporu podnikatelům formou dotací, jsou jako součást podpory zdokonalována informační místa pro podnikatele, která mají zjednodušit jejich počínání po celou dobu života firmy. Kontaktní pracoviště projektu Informačních míst pro podnikatele (InMP), která fungují i jako kontaktní místa veřejné správy (pracoviště CzechPoint), se postupně přeměňují do „Jednotného kontaktního místa Hospodářské komory České republiky“. Vzniká tak synergický efekt, v jehož rámci může podnikatel získat jak dokumenty, tak i informace potřebné pro zahájení a provozování svého podnikání.

Kromě programů podpory byly realizovány programy úvěrů a záruk, které mají zjednodu-

šit přístup MSP k investičním úvěrům, jelikož jejich možnost financování je často omezena schopností ručit a tudíž jsou odkázány pouze na vlastní kapitál. Lepší přístup k úvěrům tak u MSP povede k větší míře inovačních aktivit a tím i zvyšování jejich konkurenceschopnosti. V roce 2009 byly smlouvami o záruce či úvěru¹⁴ čerpány na podporu MSP finanční prostředky zmíněné v tabulce 8.

Možnosti čerpání finančních prostředků jak formou dotací, tak přístupem k úvěrům jsou v ČR poměrně široké. Je však nutné, aby se podnikatelé o těchto možnostech dozvěděli. Dosud byly informace o podporách poskytovány na internetových stránkách jednotlivých resortů. Ministerstvo průmyslu a obchodu zároveň vydalo publikaci „Průvodce podnikatele Operačním

¹⁴ Nejedná se o program ZÁRUKA, který je uveden výše, kde se jedná o záruky na provozní úvěry, jež musí být použity na pořízení zásob včetně drobného hmotného majetku či pořízení drobného nehmotného majetku. Tento program byl přijat jako součást národního protikrizového plánu. Zde se jedná o investiční úvěry.

Tabulka 8 ▶

Čerpání úvěrů a záruk na investiční financování
MSP v roce 2009 (mil. Kč)

OPPI	
z rozpočtové kapitoly MPO	241,9
ze strukturálních fondů	1 370,6
z prostředků finančního trhu	80,2
celkem	1 692,7
Národní programy podpory MSP	
z rozpočtové kapitoly MPPPO	721,6
z obrátkových fondů Phare	65,9
celkem	787,5

Pramen: Zpráva o vývoji malého a středního podnikání. Ministerstvo průmyslu a obchodu, květen 2010.

programem Podnikání a inovace“. Ministerstvo zemědělství vydává pro žadatele o prostředky z Programu rozvoje venkova publikaci „Pravidla pro žadatele“. Hospodářská komora ČR poskytuje v tištěné i elektronické podobě manuál „Příručka pro podnikání v roce 2009“. Dále jsou informace o podporách dostupné z informačních letáků šířených informačními a poradenskými centry a institucemi pověřenými realizací jednotlivých programů. Nedílnou součástí šíření informací jsou Informační místa pro podnikatele. Z cca 6 000 případů řešených v těchto centrech od 1. 1. 2009 do 31. 12. 2009 činily 24 % dotazy týkající se finanční podpory podnikání a možných dotačních titulů.

Vedle subjektů, které poskytují MSP finanční podporu, se několik dalších skupin snaží **prosazovat zájmy** českých drobných podnikatelů při vytváření podnikatelského prostředí. Patří sem například:

- Asociace malých a středních podniků a živnostníků,
- Hospodářská komora České republiky,

- Unie malých a středních podniků ČR,
- Svaz drobných, malých a středních zaměstnavatelů ve stavebnictví,
- Svaz obchodu a cestovního ruchu ČR,
- Svaz průmyslu a dopravy,
- Svaz českých a moravských výrobních družstev,
- Unie středního stavu České republiky.

Ke **snižování administrativní zátěže** zejména malých a středních podniků dochází od roku 2006. Institucionálním východiskem této priority byly následující dokumenty:

- Usnesení vlády ČR ze dne 15. 11. 2006 č. 1316 o realizaci postupného snižování administrativní zátěže drobných živnostníků a malých firem,
- Usnesení vlády ČR ze dne 11. 7. 2007 č. 759 k Analýze administrativní zátěže podnikatelů,
- Usnesení vlády ČR ze dne 21. 4. 2008 č. 446 o Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010,
- Usnesení vlády ČR ze dne 24. 11. 2008 č. 1478 o upřesnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 ve vybraných resortech,
- Usnesení vlády ČR ze dne 20. 4. 2009 č. 445 ke Zprávě o plnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 a jeho urychlení.

Plán snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 vychází z analýzy provedené v roce 2005. Na základě prozkoumání 250 právních předpisů týkajících se podnikání, při kterém bylo zjištěno 2 168 různých povinností podnikatelů spadajících zejména do působnosti ministerstva průmyslu a obchodu, životního prostředí, financí, práce a sociálních věcí, zdravotnictví a zemědělství, bylo navrženo zrušit nebo omezit značnou část těchto povinností.

Tabulka 9 ►

Přehled o původním plánu snižování administrativní zátěže u 6 hlavních ministerstev

		MPO		MŽP		MZDr		MPSV		MF		MZe		Σ ²	2010/ 2005
		počet/ Kč	% ¹	počet/ Kč	%	počet/ Kč	%	počet/ Kč	%	počet/ Kč	%	počet/ Kč	%		
Zátěž 2005	počet povinností	108	10,8	89	8,9	146	14,6	108	10,8	52	5,2	495	49,6	998	
	náklady (mld. Kč)	6,5	8,5	6,6	8,6		22,6	20,1	26,3	7,2	9,4	18,8	24,6	76,5	
Stav 2010	povinnosti zrušené	22	21,2	4	3,8	45	43,3	15	14,4	1	1	17	16,3	104	0,104
	povinnosti omezené	32	31,4	6	5,9	18	17,6	31	30,4	15	14,7	0	0	102	0,102
	Úspora ³ (mld. Kč)	1,3	20	3,1	46,7	3,5	20	3,5	17,8	1,5	20,1	3,8	20	16,7	0,219

Poznámka: Údaje v tabulce jsou zaokrouhlovány, což má vliv na celkový součet i na procentní vyjádření.

Pramen: Usnesení vlády ČR ze dne 21. 4. 2008 č. 446 o Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 – Anotace.

¹⁾ U zátěže v roce 2005 jde o procentní podíl na zátěži způsobený 6 resorty. U stavu v roce 2010 jde o procentní podíl snížení vůči roku 2005; ²⁾ Údaje se vždy vztahují pouze k 6 resortům. Analýza obsahovala celkově 2 168 povinností a zátěž byla celkem 86,4 mld. Kč; ³⁾ Údaje jsou u některých resortů, zejména u MZE, dopočítány tak, že je zohledněn příslib těchto resortů snížit zátěž i u povinností označených revizí. Tento údaj nekoresponduje u těchto resortů s počtem rušených a snižovaných povinností!

Administrativní zátěž podnikatelů byla kvantifikována pomocí metody tzv. „Standardního nákladového modelu“. Jinými slovy, administrativní zátěž se přepočítala na množství hodin, které s ní podnikatel musí strávit. Vynásobením hodinovým nákladem podnikatele a počtem podnikatelů došlo ke zjištění administrativní zátěže v hodnotě 86,4 miliardy korun.

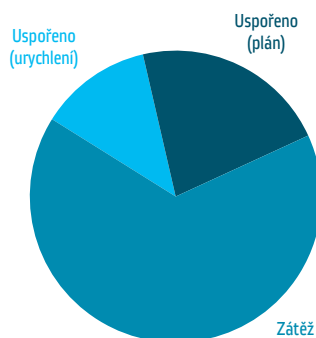
Do 31. 12. 2010 by mělo podle původní zprávy dojít ke snížení administrativní zátěže nejméně o 20 %, tedy o úsporu 16,7 miliardy korun. Tabulka 9 podává přehled o původním plánu snižování administrativní zátěže u 6 hlavních ministerstev, které podnikatele zatěžují nejvíce.

Do 31. 12. 2008 došlo dle „Usnesení vlády ČR ze dne 20. 4. 2009 č. 445 ke Zprávě o plnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 a jeho urychlení“ u šesti hlavních ministerstev k úspoře u podnikatelů ve výši 6,1 mld. Kč ročně, tj. o 8 %. Zároveň se tímto do projektu se samostatnými plány za-

pojují i ostatní ministerstva a ústřední orgány státní správy. Přehled o stavu administrativní zátěže v roce 2010 jako výsledek jejího snižování v první a zrychlené fázi u všech zapojených orgánů státní správy včetně šesti hlavních ministerstev podává obrázek 4.

Obrázek 4 ►

Přehled o stavu administrativní zátěže v roce 2010

Pramen: Usnesení vlády ČR ze dne 20. 4. 2009 č. 445 ke Zprávě o plnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 a jeho urychlení.

Je zřejmé, že konečná úspora ve výši 34,3 % na celkové administrativní zátěži pro podnikatele bude ve svém důsledku značná. Předpokládáme, že budoucí výsledky hodnocení podnikatelského prostředí v České republice budou tímto pozitivně ovlivněny.

Závěr

Malé a střední podniky patří k významným složkám ekonomiky Evropské unie. Díky svému početnímu zastoupení v členských státech jsou značným zdrojem zaměstnanosti, přidané hodnoty, kterou se podílí na vytváření HDP, zdrojem inovací a technologického pokroku. Evropská unie jejich význam chápe a usiluje o vytváření podmínek k plné realizaci jejich podnikatelského potenciálu, zároveň však s minimálním narušením konkurenčních podmínek Jednotného trhu. Přijetím dokumentu „A Small Business Act for Europe“ EU definovala 10 principů k dosažení optimálního podnikatelského prostředí pro malé a střední podniky.

V tomto článku jsme se pokusili analyzovat podnikatelské prostředí v České republice v evropském kontextu, přičemž jsme zdůraznili porovnání se situací na Slovensku, se kterou měla ČR v roce 1993 obdobnou výchozí pozici. K tomuto účelu jsme použili data ze zprávy Světové banky projektu Doing Business a zprávy EU – SME Performance Review.

Porovnání ČR a SR z obou zdrojů dat naznačuje odlišnosti podnikatelského prostředí v daných zemích již od roku 2005, hodnoceno z institucionálního pohledu. Oblastí, která je pro obě země hodnocena podobně zahrnuje platbu daní. Dále pak MSP v obou zemích mají značné problémy s administrativní regulací.

V ČR jsou nejhůře hodnoceny cíle, které mají přímou návaznost na domácí politický, soudní či administrativní vliv – z hodnocení Světové

banky se jedná o všechny ukazatele, kromě ukazatele (8) Zahraniční obchod, z SME Performance Review jde o souhrnné ukazatele IV, VI – VII. Z jednotlivých ukazatelů SME Performance Review hovoříme o následujících: 2.1 – Míra podpory pro druhou šanci v podnikání, 2.3 – Počet let, kolik trvá ukončit podnikání, 3.1 – Míra podpory mezi MSP pro současnou regulaci, 3.3 – Procento MSP, které měly problémy s administrativní regulací v posledních dvou letech. Na Slovensku tak špatné hodnocení v těchto ohledech nenajdeme (kromě podílu MSP, které měly problémy s administrativní regulací). Naopak nejhůře si Slovensko vede v zahraničním obchodě (ukazatel 8 zprávy Světové Banky Doing Business), poskytování podpor MSP (ukazatel 5.1. SME Performance Review) a používání prostředků úspory energie (ukazatele 9.1. a 9.2. SME Performance Review). Je však nutno mít na paměti, že obě z posledně jmenovaných kategorií jsou na sebe úzce navázány. To potvrzuje i fakt, že naopak v ČR, kde je velmi vysoká míra podpory určená MSP, jsou zároveň i hojně aplikovány prostředky úspory energie.

Rovněž velmi špatných výsledků dosahuje ČR v principu VIII SME Performance Review, tedy cílech týkajících se zvyšování kvalifikace a inovací v MSP.

Naopak velmi překvapivého výsledku dosáhla Česká republika v ukazateli SME Performance Review 3.2 – Čas potřebný k vyhovění administrativním požadavkům jako procento pracovního času MSP. Je tedy zřejmé, že snahy snížit legislativní zátěž podnikatelů v posledních dvou letech v ČR se již promítly do hodnocení obou z použitých zpráv. Celkové plánované snížení administrativní zátěže do konce roku 2010 představuje 16,7 mld. Kč, tedy úsporu 20 % oproti roku 2005. Dalším pozitivem pro ČR je, že na MSP připadá 22 % celkové státní

podpory podnikání, což je též patrné i ze shrnutí aktivit konaných v ČR na podporu malého a středního podnikání. Lze tedy předpokládat, že tato opatření se v budoucnu ještě více promítnou do pozitivního hodnocení SME Performance Review i Doing Business.

I přes několik pozitivních signálů je zřejmé, že Česká republika musí stále pracovat na přizpůsobování podnikatelského prostředí potřebám MSP, aby byly naplňovány cíle definované v „Aktu malého podnikání“, ale hlavně aby bylo umožněno malým a středním podnikům (rodinným firmám) realizovat plně svůj podnikatelský potenciál. Oblasti zlepšování zahrnují

hlavně další snižování administrativní zátěže, konkrétně ve vztahu k času potřebnému k založení a ukončení podnikání. Dále je nutno prohlubovat a posilovat činnosti Kontaktních míst pro podnikatele, které MSP asistují či poskytují konzultace ve všech fázích jejich života, aby podnikatelé pocítovali co nejmenší problémy s regulací. Nadále je nutno zjednodušovat přístup MSP k úvěrům a zárukám. V neposlední řadě je třeba pracovat na tom, aby společnost vnímala podnikatele a malé a střední podniky jako pozitivum a aby se čestným podnikatelům dostalo po případném prvotním neúspěchu další šance začít znovu podnikat. ■

LITERATURA

AYYAGARI, M., BECK, T., DEMIRGUC-KUNT, A.: Small and Medium Enterprises Across the Globe. *Small Business Economics*, 2007, vol. 29, no. 4, pp. 415–434.

BECK, T., DEMIRGUC-KUNT, A.: Small and Medium-Size Enterprises: Access to Finance as a Growth Constraint. *Journal of Banking and Finance*, vol. 30, no. 11, pp. 2931–2943. ISSN 0378–4266.

EC: Commission Recommendation of 3 April 1996 Concerning the Definition of Small and Medium-sized Enterprises. 96/280/EC, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996H0280:en:HTML>, 1996.

EC: Commission Recommendation of 6 May 2003 Concerning the Definition of Micro, Small and Medium-sized Enterprises. 2003/361/EC, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>, 2003.

EU: Treaty of Lisbon. ISSN 1725-2423, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:en:HTML>, 2007.

EC: Communication from the Commission Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth, COM (2010) 2020, dostupné na <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%202007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, 2010.

EC: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „Think Small First“, A „Small Business Act“ for Europe. COM(2008) 394 final, SEC(2008) 2101, SEC(2008) 2102, dostupné na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:EN:PDF>, 2008.

EC: Enterprise and Industry website, online, dostupné na <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/>.

EIM Business & Policy Research: SME Performance Review 2009, Objective and Methodology of the SBA Fact Sheets. Kwaak, T., Zoetermeet, dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/2009_en/spr2009_methodology.pdf, 2010.

EIM Business & Policy Research, EC: SBA Fact Sheets dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm, 2010.

EIM Business & Policy Research, EC: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets, worksheets, dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/index_en.htm, 2010.

EIM Business & Policy Research, EC, European SMEs under Pressure, Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises 2009, DG for Enterprise and Industry, dostupné na http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/pdf/dgentr_annual_report2010_100511.pdf, 2010.

FENDEL, R. FRENKEL, M.: Do small and medium-sized enterprises stabilize employment?, Theoretical considerations and evidence from Germany. *Zeitschrift-fur-Wirtschafts-und-Sozialwissenschaften*, 1998, vol. 118, no. 2, pp.163-84. ISSN 0342-1783.

KLAPPER, L., LAEVEN L., RAJAN, R.: Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data. NBER Working Paper no. 10380, 2003.

KOLEKTIV CES VSEM, NOZV NVF: Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009. Praha: Linde, 2010, ISBN 978-80-86131-87-0.

MPO: Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2009, s. 460. Praha: MPO, květen, 2010.

PISSARIDES, F.: Is Lack of Funds the Main Obstacle to Growth? EBRD's Experience with Small and Medium-Sized Businesses in Central and Eastern Europe. *Journal of Business Venturing*, 1999, vol. 14, no. 5–6, pp. 519–539. ISSN 0883-9026.

Usnesení vlády ČR ze dne 15. 11. 2006 č. 1316 o realizaci postupného snižování administrativní zátěže drobných živnostníků a malých firem.

Usnesení vlády ČR ze dne 11. 7. 2007 č. 759 k Analýze administrativní zátěže podnikatelů.

Usnesení vlády ČR ze dne 21. 4. 2008 č. 446 o Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010.

Usnesení vlády ČR ze dne 24. 11. 2008 č. 1478 o upřesnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 ve vybraných resortech.

Usnesení vlády ČR ze dne 20. 4. 2009 č. 445 ke Zprávě o plnění Plánu snižování administrativní zátěže podnikatelů do roku 2010 a jeho urychlení.

World Bank (2001) The Challenge, World Bank Review of Small Business Activities.

PŘÍLOHA

Tabulka 1 ▶

Průměry jednotlivých cílů SBA pro EU-27

Program	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		X	
	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet	průměr	počet
EU-27	0,40	8	...	3	...	3	0,65	7	...	1	0,43	7	0,67	4	0,43	9	...	2	0,47	5
EU-15	0,39	8	...	3	...	3	0,68	7	...	1	0,43	7	0,62	4	0,49	9	...	2	0,51	5
EU-10	0,38	8	...	3	...	3	0,62	7	...	1	0,39	7	0,72	4	0,41	9	...	2	0,38	5
EU-12	...	8	...	3	...	3	0,61	7	...	1	...	7	...	4	0,37	9	...	2	0,39	5
Belgie	0,36	8	...	3	...	3	0,77	7	...	1	0,46	7	0,45	4	0,54	9	...	2	0,42	5
Bulharsko	...	0	...	2	...	3	0,57	7	...	0	0,59 ^a	4	...	2	0,08	9	...	2	...	2
Česká republika	0,42	8	...	3	...	3	0,59	7	...	1	0,32	7	0,46	4	0,40	9	...	2	0,22	5
Dánsko	0,40	8	...	3	...	3	0,82	7	...	1	0,69 ^a	6	0,76	4	0,46	9	...	2	0,71	5
Estonsko	0,41 ^a	5	...	3	...	3	0,67	7	...	1	0,64 ^a	5	0,76	4	0,58	9	...	2	0,77	5
Finsko	0,50	8	...	3	...	3	0,72	7	...	1	0,68	7	0,73	4	0,59	9	...	2	0,58	5
Francie	0,44	8	...	3	...	3	0,64	7	...	1	0,37	7	0,65	4	0,34 ^a	7	...	2	0,60	5
Irsko	0,50	8	...	3	...	3	0,72	7	...	1	0,42 ^a	6	0,79	4	0,69	9	...	2	0,66	5
Itálie	0,37	8	...	3	...	3	0,57	7	...	1	0,19	7	0,58	4	0,22	9	...	2	0,20	5
Kypr	0,59 ^a	4	...	1	...	3	...	1	...	1	...	2	0,61	4	0,43	9	...	2	...	0
Litva	0,59 ^a	5	...	3	...	3	0,61	7	...	1	0,53 ^a	5	0,69	4	0,58	9	...	2	0,56	5
Lotyšsko	0,41	8	...	3	...	3	0,60	7	...	1	0,65 ^a	5	0,89	4	0,22 ^a	8	...	2	0,34	5
Lucembursko	0,54 ^a	5	...	3	...	3	0,57	7	...	1	0,22 ^a	4	0,28	4	0,43 ^a	8	...	2	0,81	5
Maďarsko	0,28	8	...	3	...	3	0,81	7	...	1	0,43	7	0,77	4	0,18	9	...	2	0,21	5
Malta	0,43 ^a	5	...	1	...	3	...	1	...	1	...	1	0,84	4	0,28 ^a	8	...	2	...	3
Německo	0,26	8	...	3	...	3	0,69	7	...	1	0,46	7	0,74	4	0,57	9	...	2	0,41	5
Nizozemsko	0,36	8	...	3	...	3	0,63	7	...	1	0,49	7	0,64	4	0,48	9	...	2	0,60	5
Polsko	0,71 ^a	5	...	3	...	3	0,49	7	...	1	0,41	7	0,60	4	0,36	9	...	2	0,30	5
Portugalsko	0,47	8	...	3	...	3	0,75	7	...	1	0,19	7	0,66	4	0,44	9	...	2	0,51	5
Rakousko	0,31	8	...	3	...	3	0,75	7	...	1	0,43	7	0,65	4	0,56	9	...	2	0,54	5
Rumunsko	...	3	...	2	...	3	0,56	7	...	0	0,39 ^a	6	...	3	0,39	9	...	2	0,44	5
Řecko	0,47 ^a	7	...	3	...	3	0,62	7	...	1	0,15	7	0,56	4	0,48	9	...	2	0,26	5
Slovensko	0,46 ^a	5	...	3	...	3	0,65	7	...	1	0,64 ^a	4	0,90	4	0,31	9	...	2	0,25	5
Slovinsko	0,42	8	...	3	...	3	0,51	7	...	1	0,52 ^a	4	0,71	4	0,57 ^a	8	...	2	0,41	5
Španělsko	0,36	8	...	3	...	3	0,47	7	...	1	0,39	7	0,52	4	0,32	9	...	2	0,39	5
Švédsko	0,39	8	...	3	...	3	0,67	7	...	1	0,65	7	0,71	4	0,56	9	...	2	0,55	5
Velká Británie	0,41	8	...	3	...	3	0,83	7	...	1	0,66	7	0,59	4	0,58 ^a	8	...	2	0,45	5

Poznámka: Údaje pro EU-15, EU-10, EU-12 byly dopočteny. Kvůli zaokrouhlování v primárních datech dochází k malým nepřesnostem u dopočtených souhrnných údajů.

Pramen: SME Performance Review 2009 – SBA Country Fact Sheets.

^{a)} Index byl spočítán pro případ, kdy byly dostupné 4 a více ukazatele pro daný sektor. Při porovnávání tohoto údaje s ostatními je nutné mít na paměti, že počet ukazatelů není stejný jako pro průměr EU-27 a ostatní země. Do údaje pro EU-27, EU-15, EU-12 a EU-10 byly však zahrnuty pouze údaje zemí obsahující všechny ukazatele.

BUSINESS ENVIRONMENT FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

Prof. Ing. Milan Žák, CSc., Mgr. Jana Procházková

ABSTRACT

Small and Medium Enterprises (SMEs) contribute enormously to GDP, job creation, innovations and the overall economic growth in general in all EU-27 countries. The European Union adopted “A Small Business Act for Europe” in 2008 and thus further emphasized the importance of SMEs. The 10 Principles of the document should guide the conception and implementation of policies to create the optimal business environment for SMEs both at the EU and national level. This paper analyzes the current state of the business environment for SME in the Czech Republic in the European context with a particular attention to the comparison with Slovakia. The assessment is carried out using the Doing Business Reports (World Bank) and the SME Performance Review (EU). We further summarize recent activities towards the improvement of the business environment in the Czech Republic. They include financial support, access to loans as well as reduction of administrative burden for SME. We conclude that the Czech Republic is on a good track in creating a business environment which is favorable to SME. However, still major improvements need to be carried out, particularly in the sphere of the reduction of administrative burden, concerning founding and closing of a company; increasing assistance to SME through one-stop-shop points; access to loans as well as in the positive perception of SME in the society.

KEYWORDS

Small and Medium Enterprises, A Small Business Act for Europe, Business Environment, SME Performance Review, Doing Business.

JEL CLASSIFICATION

D23, D73, D78, H11, H25, R50

Regiony ČR v době globální ekonomické recese

Ing. Jaroslav Kahoun

V odborných ekonomických periodikách v ČR se v posledních dvou letech objevila řada studií analyzujících příčiny a důsledky globální ekonomické recese let 2008 a 2009, přičemž největší pozornost se soustřeďovala na změny v dynamice vývoje ekonomické výkonnosti a strukturální změny v tvorbě HDP. Tyto studie obvykle zkoumají makroekonomické souvislosti na úrovni národního hospodářství ČR a srovnávají je s příčinami a následky ekonomické recese v zahraničí. Předkládaná stať si klade za cíl analyzovat příčiny a dopad globální ekonomické recese na ekonomický vývoj v krajích České republiky, což vzhledem k většinou chybějícím základním makroekonomickým údajům nebylo dosud možné (zejména v případě ukazatele HDP). V úvodní části se pozornost soustředí na to, jaký ekonomický vývoj, resp. případné prohlubování regionálních disparit recesi předcházely. V dalších částech textu jsou mapovány počátky ekonomické recese ve zlomovém roce 2008 a následující dramatické propady ekonomické aktivity v roce 2009. Důležitá pozornost je v obou letech věnována strukturálním charakteristikám meziročního ekonomického vývoje, tj. krajům a odvětvím, které prošly nejvýraznějšími změnami. Nakonec se pozornost soustředí na odlišnosti ve vývoji regionálního disponibilního důchodu domácností od vývoje HDP v hodnocených letech, včetně analýzy příčin spočívajících v koncepčních odlišnostech obou ukazatelů.

Dlouhodobý vývoj regionálních disparit v ČR

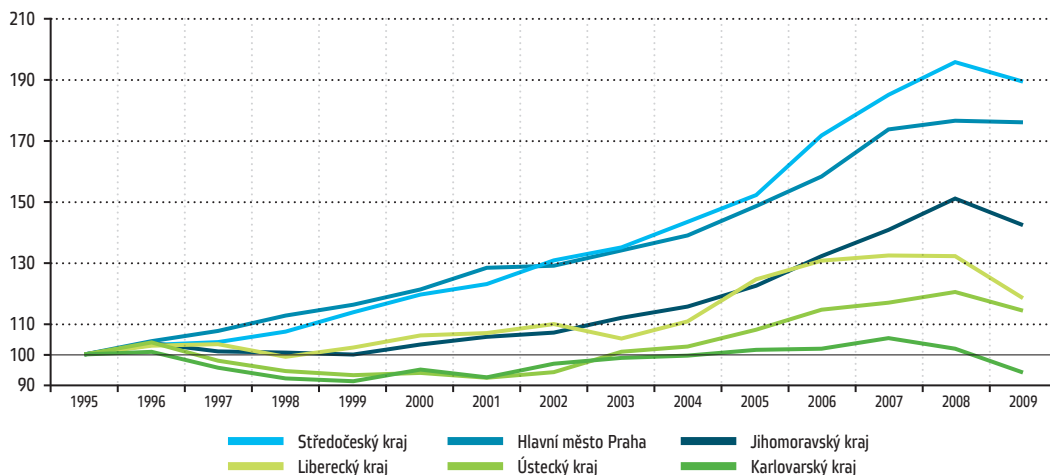
Regionální ekonomické disparity v ČR se od poloviny devadesátých let vyvíjely do velké míry v závislosti na aktuálním cyklu české ekonomiky. Kladný či záporný vývoj českého hospodářství ovlivňoval diferencovaně regionálně nerovnoměrný vývoj hrubého domácího produktu a míry nezaměstnanosti. V období negativního hospodářského vývoje (při poklesu či stagnaci HDP) v letech 1997–1999 a pak od roku 2008 se regionální ekonomické disparity prohlubovaly v závislosti na recesi postihující zejména odvětví průmyslu. Podíl hlavního města Prahy na HDP se v důsledku toho v uvedených letech zvyšoval, naopak v období konjunktury po roce 2000 spíše stagnoval.

Od počátku ekonomické transformace bylo patrné mírné prohlubování regionálních ekonomických disparit. Většina regionů s vysokou ekonomickou výkonností si udržovala dobré pořadí v dynamice růstu ekonomických ukazatelů, a to zejména Středočeský kraj, Praha a Jihomoravský kraj. Šlo buď o regiony, kam směřovalo nejvíce přímých zahraničních investic do nových výrobních závodů, a které díky své geografické poloze mohly profitovat z vyspělosti sousedních regionů nebo o kraje, jež profitovaly z koncentrace služeb a svého strategického významu (Praha, Brno).

Nejhorsí výsledky ekonomické výkonnosti ze všech krajů vykazoval Karlovarský kraj. Jde o region bez významnějších center a bez zá-

Obrázek 1 ▶

Vývoj regionálního HDP ve stálých cenách ve vybraných krajích ČR (1995 = 100)

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

jmu zahraničních investorů, s koncentrací převážně jednodušších forem zpracovatelského průmyslu, kde upadala tradičně silná odvětví výroby skla, keramiky a výroby kovodělných výrobků (rozvíjející se úroveň služeb koncentrovaných v lázeňských centrech nedokázala vyvážit negativní vývoj ostatních odvětví). Následovaly kraje Ústecký a Liberecký – oba tyto kraje patřily mezi již tradiční strukturálně postižené regiony (v prvním případě byl citelný především úpadek těžby uhlí, ve druhém případě sklářského a textilního průmyslu).

Vývoj HDP ve třech neúspěšnějších a třech nejméně úspěšných regionech od roku 1995 je znázorněn na obrázku 1. Dva regiony (Středočeský kraj a Praha) se vysoce kladnou dynamikou vývoje HDP vymykaly prakticky všem ostatním krajům, jejich ekonomický výkon ve stálých cenách se od poloviny devadesátých let takřka zdvojnásobil. Oproti tomu Karlovarský kraj jako jediný nedosáhl v roce 2009 ani ekonomického výkonu roku 1995. Výrazně cyklický

vývoj byl patrný v Libereckém kraji, kde období dlouhodobé stagnace bylo vystřídáno v letech 2004–2007 vysokým přírůstkem ekonomické výkonnosti (jedním z nejvyšších v ČR), následně však od roku 2008 nejhlubším poklesem HDP ze všech krajů.

Trend prohlubování regionálních ekonomických disparit byl v souladu s ostatními změnami a souvisel se zrušením státem centrálně řízeného hospodářství a s odstraněním příjmové nivelizace. Ekonomické bohatství se v tržním hospodářství zpravidla více soustředí do největšího města, resp. ekonomického a finančního centra státu. Podíl Prahy na HDP České republiky se zvýšil mezi lety 1995 a 2009 z 20 % na více než 26 % (viz tabulka 1) a HDP na obyvatele vzrostl ze 171 % na 220 % průměru ČR a vzhledem k tomu, že Praha jako město je na úrovni EU nestandardně vymezeno jako region NUTS 2, zařadilo se tak mezi ekonomicky nejvýkonnější regiony NUTS 2 v rámci EU (páté místo v roce 2007).

Tabulka 1 ▶

Regionální struktura HDP, NUTS 3 (ČR = 100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
PHA	20,0	19,9	20,8	22,0	22,6	23,0	23,6	23,8	23,9	23,5	24,0	24,2	24,9	25,1	26,1
STC	9,3	9,2	9,4	9,7	10,1	10,2	10,2	10,5	10,5	10,6	10,3	10,7	10,8	10,8	10,8
JHC	5,7	5,8	5,7	5,7	5,7	5,6	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,3	5,1	5,2
PLZ	5,2	5,3	5,2	5,0	5,0	5,0	5,1	4,9	5,0	5,2	5,1	5,1	5,0	4,6	4,7
KVA	2,8	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,3	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0
UNL	7,6	7,5	7,1	7,0	6,8	6,6	6,4	6,4	6,6	6,6	6,5	6,5	6,3	6,4	6,4
LIB	3,8	3,7	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,4	3,4	3,5	3,4	3,2	3,0	2,9
KVH	5,0	5,0	5,1	5,0	5,0	5,1	5,0	4,9	4,8	4,8	4,7	4,5	4,5	4,4	4,5
PAR	4,4	4,4	4,3	4,4	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
VYS	4,3	4,3	4,1	4,1	4,2	4,2	4,4	4,3	4,3	4,3	4,2	4,2	4,2	3,9	3,8
JHM	10,7	10,7	10,5	10,5	10,3	10,3	10,3	10,2	10,3	10,1	10,0	10,1	10,1	10,7	10,5
OLO	5,3	5,4	5,3	5,0	5,0	5,0	4,9	4,9	4,8	4,9	4,7	4,6	4,6	4,6	4,6
ZLI	5,2	5,0	5,2	5,1	4,9	4,9	4,8	4,8	4,8	4,6	4,7	4,7	4,7	4,8	4,7
MVS	10,9	11,1	10,8	10,3	10,0	9,7	9,7	9,5	9,6	10,1	10,4	10,1	10,2	10,4	9,7

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

Na rozdíl od indikátorů ekonomické výkonnosti v oblasti ukazatelů **inovační výkonnosti** k prohlubování regionálních disparit většinou nedocházelo. Hlavní město Praha, které dosáhlo jednoznačně nejlepších výsledků v řadě sledovaných inovačních ukazatelů, bylo, pokud jde o dynamiku většiny ukazatelů, na o dost horší pozici. Příčinou byla především relativně slabší pozice v rozvoji technologicky náročného průmyslu a nárůstu počtu vysokoškoláků. To bylo způsobeno směřováním moderních investic v průmyslu od přelomu tisíciletí spíše do jiných krajů spolu s vytvářením podmínek pro investory různými pobídkami (mj. i rozvojem vysokého školství).

Z údajů o inovační dynamice Středočeského kraje bylo patrné, že přes stále dobré výsledky v ekonomické výkonnosti, byly nové zahraniční

investice a rozvoj technologicky vyspělých odvětví situovány v posledních letech spíše do ostatních krajů. V tomto případě mohla působit obava z nedostatku pracovních sil v okolí Prahy, směřování investičních pobídek do pohraničních regionů s velkou nezaměstnaností a skutečnost, že největší centrum středočeského regionu leží vlastně mimo území kraje apod. Nejhorší pozici měl v ukazatelích inovační výkonnosti, podobně jako v ekonomické výkonnosti, Karlovarský kraj. Naopak v Libereckém kraji zásluhou přílivu zahraničních investic byla dynamika inovačního vývoje nadprůměrná.

Počátky ekonomické krize a vývoj HDP v roce 2008

Od vstupu země do Evropské unie v roce 2004 do poloviny roku 2008 zažívala Česká republika

období nebývalé ekonomické konjunktury. Na vrcholu ekonomického cyklu v roce 2006 dosáhl reálný meziroční přírůstek HDP 6,8 % a o rok později činil ještě stále vysokých 6,1 %. Růst byl výsledkem přílivu přímých zahraničních investic, mimořádného růstu exportní aktivity a relativně expanzivní měnové i fiskální politiky. Nízké úrokové sazby vedly k rostoucí poptávce po nových úvěrech a k rozmachu stavební produkce. Rozhodující však byl růst ekonomik v zemích západní Evropy i jinde ve světě, který příznivě působil na vnější poptávku již tak podpořenou plnou integrací českého hospodářství na trhy EU. Míra nezaměstnanosti se postupně snížila až pod úroveň 6 % a vzhledem k atraktivitě levné a dostupné pracovní síly začaly na konjunkturu české ekonomiky ve větší míře vydělávat i dlouhodobě zaostávající regiony. Tato situace se již ve druhé polovině roku 2008 začala radikálně měnit s vývojem situace na světových trzích, globální vnější poptávky a návazně s vývojem situace v českém průmyslu.

Největší dopad globální hospodářské krize na regionální ekonomický vývoj pocítily posléze ty kraje, které ještě v polovině desetiletí vykazovaly nejúspěšnější ekonomický vývoj. Jako nejcharakterističtější případy takového zvratu lze uvést kraje Liberecký, Plzeňský, Moravskoslezský či Vysočinu. Takovýto obrat však byl logický a vyplynul ze základních strukturálních charakteristik těchto regionů. Vzhledem k průmyslové tradici a obvykle také s ohledem na značnou uvolněnou kapacitu výrobních faktorů (práce a kapitálu) v důsledku transformačního vývoje začaly od konce devadesátých let za podpory investičních pobídek proudit do těchto regionů zahraniční investice, které však dlouhodobě neřešily příliš jednostranně zaměřenou a zastaralou průmyslovou strukturu. Investoři z nejvyspělejších zemí tak často řešili své do-

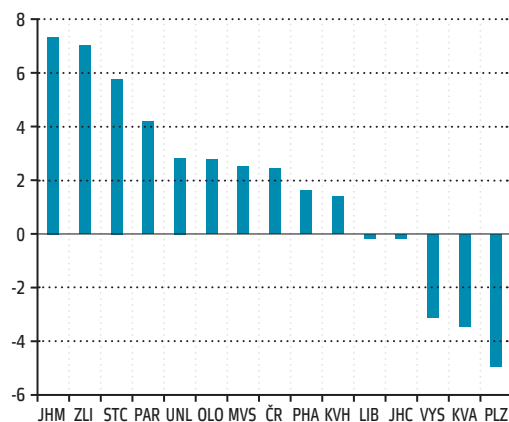
mácí problémy a přesouvali do ČR výrobu, která nebyla cenově konkurenceschopná ve srovnání s asijskými výrobci. Poptávka po takových produktech (např. elektrotechnického či automobilového průmyslu) je však pod vlivem konkurenčních tlaků levnější produkce dlouhodobě neudržitelná a tento problém se tak stal jedním z faktorů budoucího ekonomického vývoje českých regionů.

K tomu všemu se ještě přidal celkový, svým rozsahem zcela neočekávaný propad poptávky na světových trzích po výrobcích, na nichž je založen tradiční český průmysl. Zahraniční investoři navíc v mnoha případech rušili pracovní místa v ČR ve větší míře než ve svých závodech např. v západní Evropě, protože tam je propouštění pracovníků spojeno s mnohem většími náklady. Všechny tyto problémy uvrhly řadu českých krajů zpět do situace strukturálních problémů předchozích let (přínejmenším vývojem na trhu práce a propadem HDP). Krizí nejméně postiženými regiony byly ty, které si udržely lepší průmyslovou strukturu z hlediska globální poptávky (např. Středočeský a Pardubický kraj, v roce 2008 rovněž Zlínský kraj) a hlavně regiony zaměřené více na služby, v obou letech Hlavní město Praha a v roce 2008 především Jihomoravský kraj.

Obrázek 2 znázorňuje meziroční vývoj HDP ve stálých cenách v krajích ČR v roce 2008. Ve vývoji regionální hrubé přidané hodnoty (HPH) se v uvedeném roce projevily výrazné odvětvové disproporce dané na jedné straně nastupující recesí ve zpracovatelském průmyslu vlivem propadu vnější poptávky a na druhé straně relativně vysokými cenovými indexy u některých komodit (elektrická energie, uhlí) a částečně i služeb, které ve vybraných regionech (např. Praha, Ústecký, Moravskoslezský kraj) významněji zvyšovaly růst HDP v běžných cenách a tím i podíl

Obrázek 2 ▶

Reálný meziroční vývoj HDP v krajích v roce 2008 (v %, ve s. c., meziročně)

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

regionů na tvorbě HDP za ČR (tabulka 1) oproti ne tolik výraznému vývoji ve stálých cenách.

Podíl **Prahy** na tvorbě hrubé přidané hodnoty ČR se v roce 2008 meziročně zvýšil z 24,9 % na 25,1 % především zásluhou vývoje v odvětvích výroby elektřiny, plynu (administrativní ústředí firem), teplé vody a páry, pozemní dopravy, velkoobchodu, maloobchodu a pojišťovnictví. Ve stálých cenách však meziroční růst HDP nedosáhl ani národního průměru (1,7 %), což bylo způsobeno zmíněnými vyššími cenovými deflátoři u rozhodujících odvětví v Praze.

Ve **Středočeském kraji** pokračoval nadprůměrně vysoký růst HDP ve stálých cenách (5,8 %). Klíčový byl růst přidané hodnoty v odvětvích výroby strojů a přístrojů, kovodělném průmyslu, v pozemní dopravě a ve stavebnictví. Tradiční odvětví výroby aut a automobilových dílů zaznamenalo pokles HPH v běžných cenách (index 89 %), což korespondovalo s celkovým poklesem přidané hodnoty odvětví v běžných cenách na národní úrovni. Ve Středočeském kraji, na rozdíl od Prahy, došlo ke stagnaci po-

dílu regionu na celkové vytvořené HPH za ČR v běžných cenách.

Relativně vysoký růst HDP ve stálých cenách byl vykázán v **Pardubickém kraji** (4,2 %), a to hlavně zásluhou vývoje v odvětvích výroby elektrických strojů a přístrojů, výroby elektřiny, ve stavebnictví a v odvětví telekomunikační a spojů.

V **Jihomoravském kraji** byl v roce 2008 již druhý rok po sobě zaznamenán nadprůměrně vysoký přírůstek HDP (7,4 % ve stálých cenách), na čemž se největší měrou podílela odvětví výroby elektřiny, plynu (administrativní činnosti firem), maloobchodu, činností v oblasti nemovitostí, jiných obchodních služeb a stavebnictví.

Na růstu HPH **Zlínského kraje** o 7,1 % ve stálých cenách se nejvíce podílelo odvětví potravinářského průmyslu, chemického průmyslu, stavebnictví, pojišťovnictví, zdravotnictví a tradičně především odvětví výroby pryže a plastů.

V pěti krajích se však již v roce 2008 projevil **známky nastupující globální ekonomické recese** do té míry, že způsobily celkový meziroční pokles HDP (v Jihočeském, Plzeňském, Karlovarském, Libereckém kraji a na Vysočině). Ve všech těchto případech jde o regiony relativně více závislé na exportu na západoevropské trhy (zejména do Německa), kde nástup ekonomické recese přišel dříve než v ČR. Pokles HDP v Plzeňském, Libereckém kraji a na Vysočině také koreloval s vyšším růstem registrované míry nezaměstnanosti.

Největší pokles ve vývoji HDP ve stálých cenách zaznamenal v roce 2008 **Plzeňský kraj** (-5,0 %). Významný pokles hrubé přidané hodnoty byl vykázán např. v odvětvích zemědělství, lesnictví a zpracování dřeva, výroby skla, keramiky a stavebních materiálů, výroby kovů a kovodělných výrobků, elektrických strojů a pří-

strojů a výroby automobilových součástí a také v odvětvích obchodu a v pozemní dopravě.

Druhý nejméně příznivý vývoj HDP v reálném vyjádření byl zaznamenán v **Karlovarském kraji** (-3,4 %). Tento výsledek byl však rozhodujícím způsobem ovlivněn vysokými deflátoři v odvětví těžby uhlí, v běžných cenách vývoj HDP mírně vzrostl o 1,2 %. Přesto i v roce 2008 nadále nepříznivě působila tradičně zaostávající odvětvová struktura kraje.

Nástup recese se již v roce 2008 projevil také na **Vysočině**, v minulosti významně ovlivněné rozsáhlými investicemi zahraničního kapitálu především v odvětvích výroby aut a automobilových dílů (Bosch Diesel Jihlava). Meziroční vývoj HDP ve stálých cenách poklesl o 3,1 %.

Negativní vývoj byl zaznamenán v **Libereckém kraji** (pokles HDP o 0,1 %). Na poklesu HPH Libereckého kraje v letech 2008 i 2009 se podílela mj. záporná přidaná hodnota v odvětví těžby uranu, které se koncentruje v okrese Česká Lípa (Stráž pod Ralskem), dále zejména pokles či stagnace v odvětvích výroby skla a keramiky, výroby textilu, elektroniky a výroby automobilových dílů.

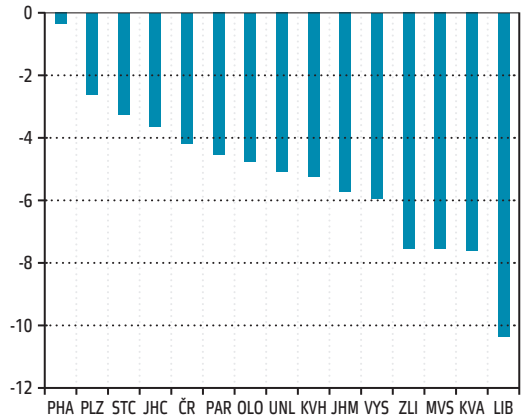
V **Jihočeském kraji**, stejně jako v Libereckém, byl pokles HDP v roce 2008 jen nepatrný a podobně jako v jiných regionech ovlivněný větší závislostí hospodářství regionu na západoevropských trzích.

Propad ekonomické aktivity v roce 2009

Rok 2009 byl charakteristický největším meziročním poklesem reálného HDP České republiky od počátku ekonomické transformace. Všechny kraje vykázaly záporný vývoj reálného HDP, míra poklesu však byla výrazně odlišná. Jen mírný pokles o 0,3 % byl zaznamenán v **Praze**, jejíž podíl na vytvořeném národním HDP tak vzrostl o jeden procentní bod na 26,1 %. Hluboká recese postihla

Obrázek 3 ▶

Reálný meziroční vývoj HDP v krajích v roce 2009 (v %, ve s. c., meziročně)

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

zejména exportní průmyslová odvětví a z tohoto pohledu má metropole relativně výhodnější odvětvovou strukturu. Oproti průměru ČR mírnější poklesy HDP vykázaly ještě kraje Středočeský, Jihočeský a Plzeňský (v Plzeňském kraji se však dopad recese projevil naplno již o rok dříve).

Naopak největší pokles reálného HDP zaznamenaly Liberecký (-10,3 %), Karlovarský (-7,6 %), Moravskoslezský (-7,6 %) a Zlínský kraj (-7,5 %). S výjimkou Karlovarského kraje, který se dlouhodobě potýká se zcela nevyhovující odvětvovou strukturou, šlo o regiony vykazující v předchozích letech naopak nejvyšší přírůstky HDP v ČR. Exportní odvětví táhnoucí ekonomický růst těchto regionů (automobilový průmysl, výroba kovů a gumárenství) se v roce 2009 stala naopak příčinou jejich hlubokého poklesu. Meziroční vývoj HDP ve stálých cenách v krajích ČR v roce 2009 je znázorněn na obrázku 3.

Ve výrazném propadu HDP v **Libereckém kraji** se stejně jako v předchozích dvou letech projeví hluboké strukturální problémy patrné nejprve ve sklářském průmyslu (Crystalex Nový

Tabulka 2 ▶

Regionální struktura ČDDD, NUTS 3 (ČR = 100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
PHA	14,5	14,6	14,8	15,1	15,4	15,3	15,4	15,5	15,8	15,6	15,5	15,8	15,7	15,4	15,3
STC	11,0	11,0	11,0	11,3	11,4	11,3	11,4	11,8	11,9	12,0	11,9	12,1	12,3	12,2	12,3
JHC	6,0	6,0	6,0	5,9	5,9	5,9	5,9	5,8	5,9	5,9	5,9	6,0	5,9	6,0	6,0
PLZ	5,4	5,5	5,4	5,3	5,4	5,4	5,5	5,4	5,4	5,4	5,4	5,3	5,4	5,4	5,4
KVA	2,8	2,8	2,9	2,9	2,8	2,9	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	2,6	2,6	2,6	2,6
UNL	7,7	7,6	7,6	7,4	7,4	7,4	7,3	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	6,9	7,1	7,2
LIB	3,9	3,9	4,0	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	3,8	3,9
KVH	5,4	5,4	5,4	5,4	5,3	5,4	5,4	5,3	5,2	5,1	5,2	5,2	5,1	5,1	5,1
PAR	4,6	4,6	4,7	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	4,7	4,6	4,6	4,7	4,7
VYS	4,6	4,6	4,5	4,5	4,6	4,6	4,6	4,7	4,7	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7	4,6
JHM	10,8	10,8	10,7	10,7	10,7	10,8	10,7	10,6	10,5	10,7	10,8	10,5	10,7	10,9	10,7
OLO	5,8	5,8	5,9	5,8	5,7	5,7	5,8	5,8	5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,6	5,7
ZLI	5,5	5,4	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,4	5,4	5,3	5,4	5,5	5,5	5,4	5,3
MVS	11,9	12,0	11,7	11,5	11,4	11,3	11,2	11,2	11,0	10,9	11,1	10,8	10,9	11,1	11,1

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

Bor) a následně ve výrobě automobilových dílů (především v okrese Česká Lípa). Konkrétně došlo v roce 2009 k největším poklesům hrubé přidané hodnoty v odvětvích výroby skla a keramiky (meziroční index 77,5 % v běžných cenách), výroby strojů a přístrojů (87,8 %), výroby aut a automobilových dílů (88,9 %) a výroby elektrických strojů a přístrojů (89,1 %). Negativní vývoj se následně promítl i v odvětvích služeb v regionu.

V **Karlovarském kraji** pokračoval negativní vývoj v odvětví těžby uhlí (meziroční index 80 % v běžných cenách), výroby skla a keramiky (79 %) a v kovodělném průmyslu (84 %). Také zde se nepříznivý vývoj promítl ve vývoji odvětví služeb regionu, hlavně mimo centra největších lázeňských měst.

Pokles HPH a HDP v **Moravskoslezském kraji** se po několika letech velmi vysokých přírůstků sou-

středil zejména do odvětví výroby kovů a kovových výrobků a odvětví kovodělné výroby (index 62 %, resp. 86 % předchozího roku v běžných cenách). Významný pokles přidané hodnoty byl však zaznamenán i u většiny ostatních průmyslových odvětví.

Ve **Zlínském kraji** došlo k poklesu HPH v klíčovém odvětví výroby pryže a plastů (index 92 % v běžných cenách), v chemickém a kovodělném průmyslu (86 %, resp. 85 %). Nezanedbatelný pokles hrubé přidané hodnoty se však projevil i v ostatních průmyslových odvětvích.

Odlišnosti ve vývoji regionálního HDP a disponibilního důchodu domácností

Dopad globální ekonomické recese se zejména v počátcích nepromítl ve vývoji ukazatele čistého disponibilního důchodu domácností přímo úměrně vývoji HDP. Příčinou nerovnoměrného

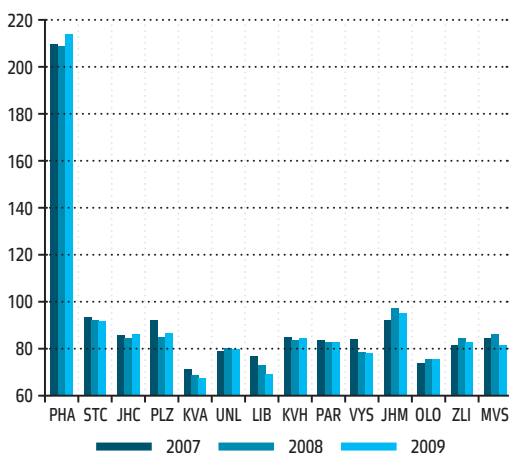
vývoje je především koncepční vymezení ukazatele čistého regionálního disponibilního důchodu domácností, které je značně odlišné od regionálního HDP. Disponibilní důchod domácností poskytuje o mnoho lepší pohled na regionální disparity v životní úrovni obyvatelstva trvale bydlícího v regionech, nezachycuje však ekonomický výkon na daném teritoriu. Rozdíly v regionální struktuře obou ukazatelů jsou v důsledku koncepčních odlišností značné. V tabulce 2 jsou uvedeny regionální struktury ukazatele čistého disponibilního důchodu domácností (ČDDD) v letech 1995 až 2009, resp. podíly krajů na celostátní hodnotě ČDDD. Ani vývoj struktury v čase často nekopíroval vývoj ekonomické výkonnosti jednotlivých krajů.

Disponibilní důchod domácností se vztahuje k místu bydliště domácností a je výsledkem druhotného přerozdělení prvotních důchodů, kde důležitou roli hrají na straně zdrojů sociální dávky (zejména dávky důchodového zabezpečení, ale rovněž dávky státní sociální podpory, nemocenské dávky a podpory v nezaměstnanosti) a na straně užití běžné daně (daně z příjmu fyzických osob a majetkové daně) a sociální příspěvky zaměstnanců a zaměstnavatelů (zdravotní a sociální pojištění placené zaměstnanci a zaměstnavateli).

Sociální dávky včetně důchodů a daně z příjmů a majetku relativně zvýhodňují sociálně slabší skupiny s nízkými příjmy, neboť důchody v ČR jsou výrazně nivelizované a jen omezeně zohledňují předchozí výdělků, stejně tak ostatní sociální dávky jsou využívány relativně více v zůstávajících regionech s vysokou mírou nezaměstnanosti a nízkými mzdami. Rovněž daně z příjmů jsou vzhledem k odpočitatelným slevám na dani relativně nižším výdajem pro nízkopříjmové skupiny a podobné rozdíly existují v distribuci majetkových daní.

Obrázek 4 ▶

Regionální HDP na 1 obyvatele v letech 2007 až 2009, NUTS 3 (ČR = 100)

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

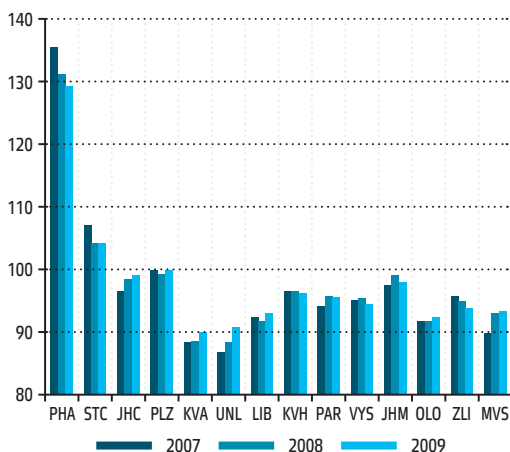
Z těchto důvodů jsou při pohledu na regionální hodnoty disponibilních důchodů domácností příjmové disparity výrazně nižší nejen ve srovnání s ukazatelem HDP, ale rovněž i s ukazatelem průměrných regionálních mezd nebo regionálních struktur náhrad zaměstnancům. Disponibilní důchody domácností totiž zahrnují čisté disponibilní příjmy všech obyvatel regionů, jak ekonomicky aktivních, tak i ekonomicky neaktivních.

Naproti tomu **ukazatel HDP** představuje celkovou hodnotu zboží a služeb vyrobených a poskytnutých v daném regionu osobami zaměstnanými v tomto regionu. Takto vytvořený důchod, který následně podléhá řadě meziregionálních transferů domácností a státnímu přerozdělování, však vede k tomu, že jen v omezené míře souvisí s obyvatelstvem daného regionu. Tato nekonzistence je ovlivněna hlavně dojížděnou a vyjížděnou do zaměstnání a transfery ze sektoru vlády k sektoru domácností.

Z obrázků 4 a 5 je patrná jednak nerovnoměrná pozice regionů u obou ukazatelů a také

Obrázek 5 ▶

Regionální disponibilní důchod domácností na 1 obyvatele v letech 2007 až 2009, NUTS 3 (ČR = 100)

Pramen: Český statistický úřad, regionální účty.

regionálně nerovnoměrný vývoj HDP a disponibilního důchodu domácností v letech 2007–2009, tedy v době těsně před nástupem a v období průběhu ekonomické recese posledních dvou let.

Na regionálně nerovnoměrný vývoj HDP a disponibilního důchodu domácností mají vliv, kromě vnitrostátní dojížděky za prací, také regionálně nerovnoměrné struktury počtu ne-rezidentů (cizinců) a míra jejich ekonomické aktivity. Na regionální struktury HDP a disponibilního důchodu domácností má vliv cizinců zcela protichůdný dopad. Zatímco růst jejich ekonomické aktivity vyvolává přírůstky vytvořeného HDP, na disponibilní důchod domácností nemá vliv, protože cizinci – nerezidenti nepatří do sektoru domácností. Vliv cizinců, kromě růstu dojížděky, tak může být např. jedním z rozhodujících faktorů předstihu vývoje HDP v Praze oproti disponibilnímu důchodu domácností, ve kterém podíl metropole na celku ČR v uplynulých třech letech dokonce mírně klesal. Pokles

pozice Prahy u ČDDD v roce 2009 a částečně i 2008 byl do velké míry důsledkem propadu důchodů z vlastnictví (dividend, úroků a důchodů kvazikorporací), které např. v ČR v roce 2009 poklesly na straně zdrojů prvotních důchodů domácností meziročně o 19,5 % a jsou relativně více koncentrovány v metropoli.

Výrazné zaostávání vývoje HDP oproti disponibilnímu důchodu domácností bylo patrné v Karlovarském, Libereckém, Olomouckém kraji a na Vysočině. Ve zmíněných regionech došlo v roce 2009 v důsledku globální ekonomické recese k hlubokému poklesu HDP (většímu než v průměru za ČR), což se v plné míře ještě nestačilo projevit na straně disponibilních důchodů domácností. Propad HDP se v období recese nejprve projevil na straně provozních přebytků podniků a teprve poté v podobě propouštění či snižování mezd. Nově nezaměstnaní navíc částečně vykrývali výpadek svých disponibilních důchodů z mezd podporami v nezaměstnanosti a jinými sociálními dávkami, zatímco jejich tvorba HDP z pracovní aktivity již nepokračovala.

Závěr

Největší dopad globální hospodářské recese na svůj vývoj pocítily většinou kraje, které v předcházejících letech vykazovaly nejuspěšnější dynamiku vývoje. Exportní odvětví táhnoucí ekonomický růst těchto regionů se následně stala příčinou jejich hlubokého poklesu. Vzhledem k průmyslové tradici a s ohledem na značnou uvolněnou kapacitu výrobních faktorů plynuly od konce devadesátých let do řady regionů zahraniční investice, které však dlouhodobě neřešily jednostranně zaměřenou průmyslovou strukturu. Rozsah propadu poptávky na světových trzích po výrobcích, na nichž je založen tradiční český průmysl, byl přitom neočeká-

vaný. Krizí nejméně postiženými regiony byly ty, které si udržely lepší průmyslovou strukturu z hlediska globální poptávky (např. Středočeský a Pardubický kraj) a hlavně regiony zaměřené více na služby, především Hlavní město Praha a v roce 2008 i Jihomoravský kraj. Rok 2009 byl charakteristický největším meziročním poklesem reálného HDP České republiky od počátku ekonomické transformace. Všechny kraje vykázaly záporný vývoj reálného HDP, míra poklesu však byla dost odlišná. Jen mírný pokles byl zaznamenán v Praze (-0,3). Oproti průměru ČR mírnější pokles HDP vykázaly ještě kraje Středočeský, Jihočeský a Plzeňský (v Plzeňském kraji se však dopad recese projevil naplno již o rok dříve). Naopak největší pokles reálného

HDP zaznamenaly Liberecký, Karlovarský, Moravskoslezský a Zlínský kraj. Odlišný vývoj od HDP vykazoval v uplynulých třech letech čistý disponibilní důchod domácností, který nabízí lepší pohled na regionální disparity v životní úrovni obyvatelstva trvale bydlicího v regionech, nezachycuje však ekonomický výkon na daném teritoriu. Prohlubování regionálních disparit v HDP v České republice tak v posledních letech není doprovázeno současným prohlubováním disparit v disponibilních příjmech obyvatelstva regionů, a to především zásluhou meziregionálních transferů v důsledku dojíždky a vyjíždky za prací, rostoucího podílu cizinců (nerezidentů) na tvorbě HDP a přerozdělování důchodů mezi institucionálními sektory. ■

LITERATURA

ČSÚ: Regionální účty, databáze 1995–2009. Praha: Český statistický úřad 2010.

ČSÚ: Poznámky k údajům o HPH a HDP publikovaným v roce 2010, dostupné na http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_reg. Praha: Český statistický úřad, 2010.

KAHOUN, J.: Regionální disparity v ČR – HDP versus disponibilní důchod. *Ekonomické listy*, 2010, č. 3, s. 17–28. ISSN 1804-4166.

KAHOUN, J.: Regionální konkurenceschopnost. In: *Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009*. Praha: Linde, 2010, s. 169–226. ISBN 978-80-86131-89-4.

KAHOUN, J.: Ukazatele regionální konkurenceschopnosti v České republice. Praha: CES VŠEM, Working Paper 2007, no. 5., s. 35. ISSN 1801-2728.

SPĚVÁČEK, V.: Recese české ekonomiky a její makroekonomické souvislosti. *Ekonomické listy*, 2010, č. 1, s. 3–14. ISSN 1804-4166.

4. mezinárodní konference o indikátorech a koncepcích inovací (ICICI 2010)

Doc. Ing. Karel Müller, CSc.

Problematika inovací představuje důležitý poznávací segment výzkumu konkurenceschopnosti národních ekonomik. Zejména v kontextu současných krizových projevů jsou v národních ekonomikách zvažovány možnosti uplatnění inovací také ve prospěch adaptačních kapacit ekonomik k nejrůznějším krizovým projevům. Velkou pozornost problematice inovací věnují orgány EU, protože předpokládají, že umožní posílení konkurenceschopnosti EU ve vztahu k USA a východoasijským ekonomikám. Ve všech těchto úrovních, ve kterých se diskutuje úloha inovací v současných ekonomikách, se ukazuje, že masivní uplatnění rozsáhlých zdrojů vědy a techniky v kontextu ekonomických hodnotících parametrů (růstu, souvislosti nákladů a výnosů) vyvolává řadu nových problémů. Týkají se jak důsledků inovací založených na technicko-ekonomických zdrojích, tak i zdrojů a předpokladů pro jejich koordinaci a správu. Lisabonská strategie nastínila základní rámec pro problematizaci inovací jako zdrojů konkurenceschopnosti, když požaduje, aby jejich růst byl koordinován s problematikou zaměstnanosti, lidsky přijatelného životního prostředí a sociální soudržnosti. Obdobná problematizace inovací probíhá i v oblasti sociálních věd. V návaznosti na relativně pokročilé zkoumání inovací ekonomickými vědami se studium inovací obohacuje o další poznatky sociálních věd. Jednou z iniciativ, která působí v tomto mezioborovém poli

studia současných inovací, jsou mezinárodní konference o indikátorech a koncepcích inovací (ICICI). Výzkumný tým CES VŠEM se začlenil do této iniciativy, aby jednak prezentoval poznatky o výzkumu úlohy inovací v konkurenceschopnosti domácí ekonomiky, ale také, aby se mohl zúčastnit diskuzí, které kriticky přehodnocují současně převládající pojetí inovací. CES VŠEM spolu s dalšími partnery převzal odpovědnost za přípravu a průběh 3. konference ICICI, která se konala v roce 2009 v Praze. Informace o přípravě této konference i o jejích výsledcích byly zveřejněny v Bulletiněch CES VŠEM (2009/10, 2010/3).

Štafetu v projektu ICICI převzali kolegové z technické univerzity ve Stuttgartu. Ve dnech 7.–8. října 2010 se na půdě této univerzity konala **4. konference ICICI**. Její obsahové zaměření bylo vymezeno názvem „**Technická dimenze inovací**“. Dříve než budu charakterizovat průběh a výsledky konference, rád bych uvedl dvě poznámky, které se týkají technické otázky inovací. První poznámka se bude týkat celkové strategie projektu ICICI. Ten vychází z relativně pokročilých výsledků ekonomických studií inovací a ze snahy rozšířit a prohloubit poznatky o inovacích také o sociální a kulturní aspekty. Významnou úlohu sehrála 2. konference ICICI (Bern, 2008), která byla zaměřena na neekonomické a netechnické zdroje inovací, specifikovala sociální zdroje inovací a tím i své-

bytnost této sféry při studiu inovací. 3. konference ICICI navázala na tyto poznatky a chtěla blíže analyzovat způsoby interakce inovačních aktérů, formy koordinace jejich činností a tím i specifikovat kombinace technických, ekonomických a sociálně kulturních zdrojů při tvorbě inovací. Téma 4. konference navazuje na širší (sociálně robustnější) poznatky o inovacích a vrací se k historicky nejpůvodnějšímu a nejvýznamnějšímu zdroji inovací – k technice. Tématem však nebyly specifické problémy techniky, ale porozumění jejím sociálním důsledkům. V popředí stály dvě otázky: jak je technicky konstruována sociální skutečnost a jak se technika adaptuje k sociálně-kulturním kontextům. Druhá poznámka k programu ICICI 2010 se týká výběru místa konference. Technická univerzita ve Stuttgartu se vyznačuje nejen špičkovou technickou kompetencí ve výzkumu i výuce, bezprostřední spoluprací s průmyslem, ale také zázémím manažerských, ekonomických a sociálních studií, které se rozvíjejí ve vztahu k výuce i výzkumným aktivitám univerzity. Tím chci konstatovat, že expertiza pracovníků univerzity příznivě ovlivnila průběh a výsledky konference.

Program konference byl rozdělen do tří úvodních referátů a 4 sekcí (viz blíže <http://innocon.wordpress.com>). Úvodní referáty se týkaly koncepčních a metodologických problémů studia technické konstrukce sociální skutečnosti (K. Müller), hodnocení techniky jako nástroje odpovědné inovační politiky (M. Decker) a významu virtualizace pro řízení inovací a laboratorní práce (J. Meissner). Sekce se týkaly 4 témat:

1. technické konstrukce reality,
2. sociálního vlivu informační a komunikační techniky,
3. nových modelů řízení inovací a
4. forem vazeb mezi technikou a inovacemi.

Téma technické konstrukce sociální reality bylo v úvodním příspěvku diskutováno a testováno na příkladě automobilu – poznatky případové studie umožnily specifikovat úlohu inženýrské kompetence při konstrukci automobilu a sociálních skutečností s ní spojených (A. Reichel). V dalších dvou příspěvcích byly diskutovány otázky komunikace a pojmového označování (J. Holzer) a koordinace (M. Regenfelder), které se odehrávají na platformě technické konstrukce artefaktů.

Nejobsáhlejší diskuse se odehrávala v návaznosti na referáty přednesené k tématu informační a komunikační techniky, zejména k jejím novým modifikacím (Web 2.0). K sociálním důsledkům Web 2.0 byly předneseny výsledky dvou projektů a další dva diskuzní příspěvky. První se týkal významu této komunikační platformy pro zvýšení úlohy uživatele v kontextu veřejného (ekonomického či politického) rozhodování (Ch. Kaletka, B. Pelka). Druhý příspěvek monitoroval a vyhodnocoval úlohu těchto komunikačních forem pro řízení a koordinaci inovačních projektů (K. P. Schulz, S. Hauptmann). Důsledky shlukování tvůrčích aktérů pomocí těchto komunikačních forem pro rozvoj inovační činnosti a vynalézání prezentovali T. Burger-Helmchen a J. Pénin. V této sekci byly ještě předloženy další příspěvky, které mapovaly sociální důsledky komunikační techniky ve vztahu k dalším sociálním problémům – k udržitelnosti životních podmínek (E. Hansen) a k regionálnímu kontextu inovací (R. Moch, A. Merkel, L. Günther) a službám (U. Reuter). J. Kaivo-oja prezentoval poznatky o možných důsledcích webovské techniky pro formování globálních rámců ekonomického a sociálního rozvoje.

Třetí sekce byla věnována novým modelům řízení inovací. Příznivou okolností diskuze k tomuto problému byla skutečnost, že předložené příspěvky vycházely ze studií inovačních procesů

v konkrétních výrobních oborech a výrobcích a umožnily lépe sledovat vzájemnou interakci technologických, výrobních, organizačních, marketingových i dalších sociálně-kulturních okolností. První příspěvek se týkal energetických otázek a prezentoval scénáře, které jsou připravovány ve prospěch vyššího využití elektromobilů (*J. Klasen, D. Neumann*). Další prezentace vycházela z potenciálně širokého okruhu technických a kulturně antropologických okolností, které ovlivňují možnosti inovací v případech tak tradičního výrobku jako je obuv (*S. Brunswicker et al.*). Obsahové zaměření poslední sekce využilo přítomnosti odborníků, kteří studují problematiku inovací v neevropských zemích (*B. P. Iyera a H. Vachhrajani* v Indii a *M. S. Rodrigues* v latinskoamerických zemích).

Pozitivní přínos konference vidím zejména v možnosti „nahlédnout“ blíže do praktik inženýrů a techniků, kteří zdokonalují výrobky i služby a vytvářejí tak technické zdroje inovací. Z předložených příspěvků o těchto praktikách vyplývá, že orientace technického vynalézání není ovlivňována jen technickými důvody. Zdaleka již neplatí hledisko, podle kterého se předpokládá, že to, co je vynalezeno, je ekonomicky a sociálně přínosné. Praktiky vynalézání již evidentně reflektují ekonomická hlediska. Platí i obrácený vztah: technika pro ekonomické hodnocení již nepředstavuje externalitu, ale byla do značné míry internalizována do tržního oceňování. To platí ale jen v určité míře pro sociální hodnocení. Je zřejmé, že technické vynalézání již anticipuje sociální důsledky techniky (tak jak to např. umožňují metody hodnocení techniky). Otevřenou otázkou a problémem je „internalizace“ těchto důsledků do sociálních a politických režimů hodnocení. Zde se evidentně střetává dynamika a povaha změn technického (uměle vytvořeného) světa s antropologicky a kulturně

založenými konstantami každodenního a lidsky prožívaného světa, které politické hodnocení nemůže nerespektovat. Diskuse k problémům automobilismu, energetických zdrojů, robotizace ve výrobě i službách ukázala, že technické vynalézání nesleduje jen optimální řešení ve smyslu univerzality, ale naopak reaguje na diferencovaný kontext uplatnění techniky, který má své kořeny v řetězu sociálních jevů počínajících sociální stratifikací společnosti a končících způsobem každodenního života tvarovaného svébytnými kulturními vzorci jednání a myšlení. Diskuze k sociálním důsledkům Web 2.0 zřetelně ukazuje, že přiblížení techniky ke kontextu každodenního jednání je tak radikální a robustní, že problematizuje existující představy o sociálním uspořádání. Obrazně řečeno: pro masivní „vpád“ lidských, emocionálně podbarvovaných přesvědčení (o své pravdě) na mediální veřejnost (platformy Web 2.0) se obtížně hledají pojmy, které by umožnily porozumět tomu, jak lze dosáhnout shody o obecně přijatelném uspořádání v živlu medializované komunikace. Obdobný problém se ukázal při diskuzi o možnostech technizace služeb. Makrosociální data a interpretace ukazují, že technika působí ve službách jiným způsobem než ve zpracovatelském průmyslu, nečlení tuto oblast na sféry vysoké a nízké techniky, nespojuje její provoz s vysokou intenzitou výzkumu a kvalifikace. Diskuze na konferenci ukázala, že rostoucí možnosti technizace služeb jsou spíše spojeny s povahou komunikace, s otázkou, jak souvisí bezprostřední („z očí do očí“) forma komunikace s technicky zprostředkovanou komunikací a interakcí. Uvedené problémy naznačily dvě otázky, které souvisejí s možností „internalizovat“ sociální důsledky současné techniky do režimů správy a politického rozhodování. Jde jednak o zdokonalení demokratických postupů a proce-

dur, které by se uzpůsobily k nově se utvářejícím (a technicky zprostředkovaným) diferenačním a individualizujícím sociálním tendencím. Druhá otázka je spíše výzvou pro humanitní vědy: jaké jsou nejen možnosti a hranice technizace světa, ale jakými cestami lze technický svět zdokonalovat, aby byl lidsky přijatelný. Tuto otázku bych přiblížil provokativní tezí: lze selhávání institucí sociálního státu a rodiny při péči o seniory nahradit roboty?

Určitým dluhem této a předcházejících konferencí je malá pozornost k možnostem uplatnění ukazatelů při hodnocení inovací. Existující databáze o inovujících firmách a národních inovačních systémech poskytují užitečný pohled na

inovační zdroje a jejich uplatňování v rozdílných typech institucionálního uspořádání národních států. Studium politického a sociálního kontextu inovační činnosti dnes zatím spíše mapuje tuto oblast a akumuluje poznatky o ní. I zde však určitá formalizace těchto procesů bude užitečná pro politické a správní rozhodování. Příští konference ICICI bude zřejmě zaměřena k tomuto tématu a ze současně probíhajících diskuzí k tomuto tématu lze usuzovat, že bude možno navrhnout soubor indikátorů, který umožní charakterizovat sociální kontext inovací přesněji, než to zatím umožňují existující globální modely konkurenceschopnosti či jiných globálně sledovaných sociálních jevů. ■

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu

Centrum ekonomických studií VŠEM (CES VŠEM) je výzkumné pracoviště Vysoké školy ekonomie a managementu. Výzkum je zaměřen zejména na analýzu faktorů konkurenceschopnosti české ekonomiky v mezinárodním srovnání a na identifikaci souvisejících hospodářsko-politických implikací pro podporu ekonomického dohánění a přechodu na znalostně založenou ekonomiku. Realizace výzkumných aktivit probíhá od roku 2005 v rámci dlouhodobého výzkumného projektu (Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, MŠMT 1M0524).

Tematicky je výzkum zaměřen na čtyři oblasti: (1) Růstová výkonnost a stabilita, (2) Institucionální kvalita, (3) Strukturální konkurenceschopnost a (4) Inovační výkonnost. Specifická pozornost je věnována strukturálním aspektům konkurenceschopnosti na odvětvové a regionální úrovni. CES je odborným garantem magisterského studijního programu Vysoké školy ekonomie a managementu (www.vsem.cz). Spolupracuje rovněž na řadě mezinárodních výzkumných projektů v problematice znalostně založené konkurenceschopnosti a podílí se na expertizních aktivitách pro veřejnou správu v oblasti růstové výkonnosti a stability, výzkumu a vývoje a inovační výkonnosti.

Ekonomické listy

číslo 6, ročník I.

Odborný časopis Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu; vychází 10 čísel ročně

Vydavatel

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu
Nárožní 2600/9a, 158 00, Praha 5, www.cesvsem.cz
IČ: 25473361

Redakce: Mgr. Petra Pučalíková, elisty@vsem.cz

Redakční radu řídí: prof. Ing. Milan Žák, CSc., výkonný ředitel CES VŠEM

Redakční rada

Dr. Adam Drab, Faculty of Social Sciences, Jan Długosz University Częstochowa
doc. Ing. Jaroslava Hyršlová, Ph.D., Vysoká škola ekonomie a managementu
prof. Ing. Christiana Kliková, CSc., Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava

Ing. Václav Klusoň, DrSc., bývalý vědecký pracovník Ekonomického ústavu

Ing. Šárka Laboutková, Ph.D., Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci

Ing. Renáta Madzinová, Ph.D., Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc., Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita Brno

doc. Ing. Ivo Straka, CSc., Vysoká škola obchodní v Praze

Ing. Bořek Vašíček, Ph.D., Universitat Autònoma de Barcelona

Ing. Josef Vlášek, Český statistický úřad

doc. Ing. Norbert Žid, CSc., Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická v Praze

Jazyková redakce: Ing. Hana Rosická

Grafická úprava: GRAPHITE STUDIO

Vyšlo dne: 31.12.2010

ISSN: 1804-4166

© Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, o.p.s.

Pokyny pro autory

Časopis Ekonomické listy se skládá ze dvou částí, recenzované a nerecenzované. V recenzované části jsou uveřejňovány pouze příspěvky, o jejichž zařazení rozhodla redakční rada na základě recenzního řízení; v nerecenzované části pak zejména ekonomické přehledy vycházející ze šetření převážně mezinárodních odborných institucí, zprávy z konferencí či recenze publikací aj.

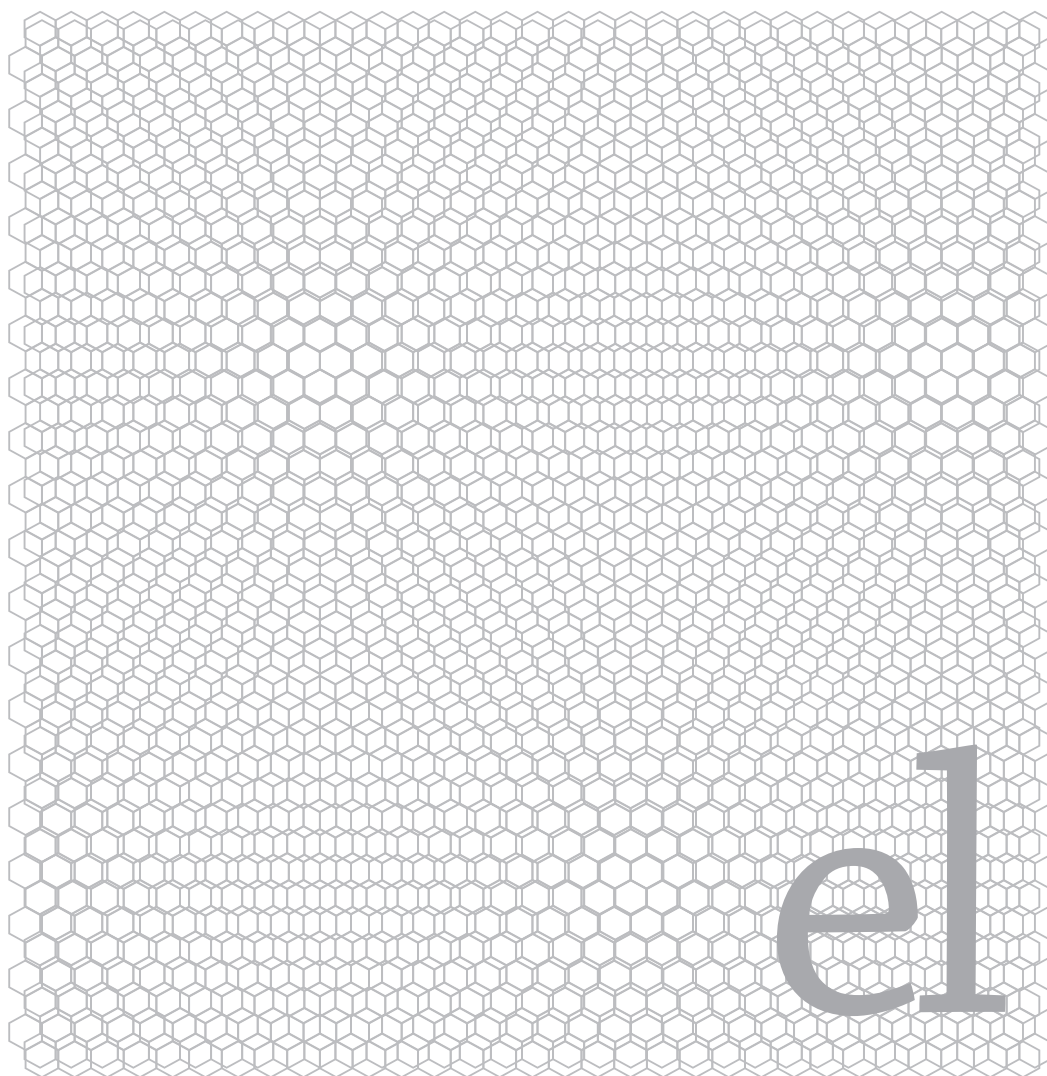
Autoři sami uvádějí, do které části nabízejí své příspěvky.

Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky.

Na zařazení příspěvku nevzniká právní nárok.

Rukopis příspěvku do recenzované části (v členění úvod, vlastní stať, abstrakt, klíčová slova a JEL klasifikace v anglickém jazyce, literatura) o celkovém rozsahu do 45 000 znaků může být předkládán v českém, slovenském nebo anglickém jazyce, a to pouze v elektronické podobě zasláním na e-mailovou adresu: elisty@vsem.cz. Grafy předkládejte v Excelu, tabulky ve Wordu. Seznam literatury uvádějte v abecedním pořadí; vzor zpracovaný dle ČSN naleznete na www.ekonomickelisty.cz.

Ekonomické listy Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu jsou vydávány s podporou grantu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

e1